

Uloga medija u konzumaciji psihoaktivnih tvari i rizičnom seksualnom ponašanju adolescenata

---

Načinović, Donatela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:006887>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Donatela Načinović

**ULOGA MEDIJA U KONZUMACIJI PSIHOAKTIVNIH
TVARI I RIZIČNOM SEKSUALNOM PONAŠANJU
ADOLESCENATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Donatela Načinović

ULOGA MEDIJA U KONZUMACIJI PSIHOAKTIVNIH
TVARI I RIZIČNOM SEKSUALNOM PONAŠANJU
ADOLESCENATA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr.sc. Nika Sušac

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RIZIČNA PONAŠANJA ADOLESCENATA	3
2.1. <i>Konzumacija alkohola</i>	4
2.2. <i>Konzumacija droga</i>	5
2.3. <i>Rizično seksualno ponašanje</i>	6
3. ULOGA MEDIJA	9
4. MEDIJI I RIZIČNA PONAŠANJA ADOLESCENATA	11
4.1. <i>Mediji i konzumacija alkohola</i>	12
4.2. <i>Mediji i konzumacija droga</i>	13
4.3. <i>Mediji i rizično seksualno ponašanje</i>	14
4.4. <i>Povezanost rizičnih ponašanja adolescenata s njihovim prikazom u medijima</i>	16
4.4.1. <i>Film</i>	16
4.4.2. <i>Glazba</i>	19
4.4.3. <i>Društvene mreže</i>	23
5. ULOGA MEDIJA U PREVENCIJI RIZIČNOG PONAŠANJA ADOLESCENATA	27
6. NOVI MEDIJI KAO RESURS I IZAZOV U SOCIJALNOM RADU	30
7. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA	36

Uloga medija u konzumaciji psihoaktivnih tvari i rizičnom seksualnom ponašanju adolescenata

SAŽETAK:

Osobe u adolescenciji prolaze kroz mnoge promjene na fiziološkoj, psihološkoj i socijalnoj razini, što ih stavlja u rizik od razvijanja rizičnih ponašanja. Neka od ponašanja koja se smatraju rizičnima, a kojima se adolescenti izlažu, su konzumacija alkohola, konzumacija droga i rizično seksualno ponašanje. Jedan od rizičnih čimbenika za pojavu ovih ponašanja su mediji. Uloga medija u životima adolescenata tako postaje predmet mnogih istraživanja. U ovom radu je istražena učestalost upotrebe alkohola i droge te rizično seksualno ponašanje u popularnim medijima (film, glazba, društvene mreže) te njihova uloga u životima adolescenata. U posljednjem dijelu rada prikazane su mogućnosti medija (filma, glazbe i društvenih mreža) kao alata u prevenciji rizičnih ponašanja i kakva je uloga novih medija (s naglaskom na društvene mreže) u profesiji socijalnog rada.

Ključne riječi: adolescencija, rizična ponašanja, uloga medija, prevencija, socijalni rad

The role of the media in the consumption of psychoactive substances and risky sexual behaviour of adolescents

ABSTRACT:

People in adolescence undergo many changes at the physiological, psychological and social level, which puts them at risk of developing risky behaviours. Some of the behaviours considered risky, to which adolescents are exposed, are alcohol consumption, drug use and risky sexual behaviour. One of the risk factors for the occurrence of these behaviours are the media. The role of the media in the lives of adolescents thus becomes the subject of many studies. This paper investigates the frequency of alcohol and drug use and risky sexual behaviour in popular media (film, music, social networks) and their role in the lives of adolescents. In the last part of the paper, the possibilities of media (film, music and social networks) as a tool in the prevention of risky behaviours and the role of new media (with an emphasis on social networks) in the profession of social work are presented.

Key words: adolescence, risky behaviours, media role, prevention, social work

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja Donatela Načinović pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Donatela Načinović

Datum: 03.10.2022.

1. UVOD

Masovni mediji, osobito Internet, u relativno su kratkom vremenu postali nezamjenjivi dio svakodnevnog života. „Klikom“ ljudi mogu kupovati, oglašavati, plaćati račune, pa čak i pronaći partnera. Osim kod odraslih, uloga medija u svakodnevnom životu vidljiva je i kod djece i mladih, koji imaju pristup medijima od rane dobi. Koristi medija za mlade osobe su mnoge. Mediji služe kao sredstvo zabave, komunikacije, informiranja, učenja i dijeljenja iskustva s vršnjacima. Sa stajališta razvojnih teorija, djeca i mladi su posebno podložni različitim odgojnim utjecajima roditelja, djelovanju vršnjaka, prijatelja, socijalne sredine i medija koji mogu odvesti mlade u zamišljeni svijet (Zloković i Vrcelj, 2010). Mladi se u takvom svijetu potencijalno izlažu rizičnim ponašanjima. Uzroke rizičnih ponašanja treba promatrati kao interakciju različitih čimbenika (socijalnih, ekonomskih, psiholoških i drugih relevantnih za ovo područje). Adolescenti su skupina koja je posebno u riziku od pojave rizičnih ponašanja, obzirom da je vrijeme adolescencije ispunjeno mnogim biološkim, kognitivnim i psihološkim promjenama. Također, razdoblje adolescencije je obilježeno traganjem za identitetom i željom da osobe spoznaju same sebe, a zadaci koji su predstavljeni pred adolescente vrlo često se mogu činiti emotivno preplavljujućima. Upravo zbog različitih nepovoljnih uvjeta ili psihosocijalnog stresa, mlade osobe su sklone razviti rizični životni stil koji uključuje ponašanja kao što su bježanje iz škole, konzumacija alkohola, konzumacija opijata i rizično seksualno ponašanje, a takva ponašanja predstavljaju razvojne rizike za djecu i mlade (Zloković i Vrcelj, 2010.). Ova ponašanja se mogu razvijati i mijenjati, a u tome ulogu mogu imati i različiti mediji.

Iako su prikaz alkohola i njegova konzumacija uobičajena pojava kroz razne medije (filmovi, glazbeni videospotovi, reklame), što se može objasniti i time što je alkohol legalan, društvene mreže nude kombinaciju tradicionalne izloženosti medijskom sadržaju vezanom uz alkohol s vršnjačkom interakcijom (npr. vršnjačko odobravanje određenih ponašanja), što može rezultirati još snažnijim utjecajem na ponašanja vezana uz konzumaciju alkohola (Moreno i Whitehill, 2014.). Nadalje, eksperimentiranje s drogama

i upotreba droga u adolescenciji mogu potencijalno voditi razvoju ovisnosti o drogama u odrasloj dobi. Upotreba droga je prikazana u mnogim filmovima i televizijskim serijama, (npr. „Rekvijem za snove“, „Trainspotting“, „Euforija“), a osim na ekranima, reference o drogi i konzumaciji droge česte su i u stihovima popularnih pjesma. Nadalje, sve veća legalizacija marihuane u različitim zemljama nesumnjivo će pridonijeti i njezinoj prisutnosti na Internetu (Azofeifa i sur, 2016., Romer i Moreno, 2017.), što potencijalno može imati ulogu u formiranju stavova adolescenata prema normalizaciji konzumacije marihuane. Iako trenutno oglašavanje marihuane nije dopušteno na društvenim mrežama, tvrtke koje se bave poslovima koji uključuju kanabis mogu stvarati „poslovne stranice“ dostupne korisnicima društvenih mreža bilo koje dobi, na kojima mogu promovirati sadržaj i upuštati se u interakciju s tim istim korisnicima (Romer i Moreno, 2017.). Osim u konzumaciji psihoaktivnih tvari, uloga medija se očitava i u oblikovanju seksualnog ponašanja mladih. Mladi preko medijskog sadržaja mogu stvarati nerealna očekivanja od seksualnih odnosa, percepciju o seksualnoj aktivnosti svojih vršnjaka i stjecati općenite informacije o seksualnom ponašanju, što sve može doprinijeti formiranju iskrivljenog doživljaja vlastite seksualnosti (Huterer i Nagy, 2019.). Iako film kao medij obiluje scenama seksualnog sadržaja, i društvene mreže dobivaju na sve većoj važnosti te im se mladi okreću s ciljem dobivanja informacija o seksualnosti (Petani i Vulin, 2018.).

S druge strane, uloga medija može biti značajna i u prevenciji rizičnih ponašanja. Putem televizije ili filma, adolescenti mogu osvijestiti neka od svojih ponašanja ili ih prikazi posljedica određenih ponašanja mogu spriječiti da čine ista. Slušanje glazbe može također potencijalno imati terapeutske učinke kod adolescenata (Gold i sur. 2004., Lie, 2009., Miranda, 2013.), a bolje razumijevanje ovakvih učinaka moglo bi se iskoristiti u pokušajima prevencije neželjenih rizičnih ponašanja. Također, suvremeni mediji kao što su društvene mreže, ostavili su i prostor za razvijanje socijalnog rada kao profesije i otvorile mogućnost socijalnom radu da rizična ponašanja sagleda iz jedne nove perspektive i sagleda medije kao resurs.

Cilj ovog rada je istražiti ulogu medija u razvoju pojedinih rizičnih ponašanja kod adolescenata, konkretno konzumacije alkohola, konzumacije droga i rizičnog seksualnog

ponašanja. Rad se također osvrće na ulogu medija u prevenciji navedenih rizičnih ponašanja i djelovanje socijalnog rada kao profesije unutar okvira novonastalih promjena suvremenih medija.

2. RIZIČNA PONAŠANJA ADOLESCENATA

Adolescencija je prema Medicinskom rječniku (2003., prema Kuzman, 2009.) razdoblje između početka puberteta i odrasle dobi. Najčešće započinje u dobi od 11. do 13. godine, a traje do 18.-20. godine te je obilježena različitim i intenzivnim tjelesnim, psihičkim, emocionalnim i osobnim promjenama (Kuzman, 2009.). Adolescencija se najčešće dijeli u tri podfaze: ranu, srednju i kasnu adolescenciju. Rana adolescencija započinje pubertetom, a obuhvaća dob između 10 i 14 godina, srednja adolescencija obuhvaća dob između 15. i 18. godine, dok je kraj kasne adolescencije teško procijeniti, ali se smatra da je to razdoblje između 19. i 22. godine života (Rudan, 2004.) Srednja adolescencija je pogotovo zanimljiva u kontekstu rizičnog ponašanja. U odnosu na ranu adolescenciju gdje je glavna potreba prilagodba na fizičke promjene, u srednjoj adolescenciji fokus je da se adolescent osjeća uklonjenim među vršnjake, školu i specifična društvena okruženja. Nadalje, sve veća je privrženost grupi, koja se manifestira kroz slušanje iste vrste glazbe, nošenje iste vrste odjeće i izvođenje istih društvenih aktivnosti. Adolescenti žele saznati tko su i što su, usmjereni su na istraživanje sebe i priključuju se u društva s glavnom svrhom spoznavanja samih sebe kroz različite socijalne situacije (Rudan, 2004.). Kao posljedica konfrontacije adolescenta s promjenama (biološkim, kognitivnim, socijalnim i emocionalnim), s kojima se ponekad teško suočiti i nositi, nerijetko se adolescenti upuštaju u rizična ponašanja kako bi pronašli odgovore za probleme koje proživljavaju u ovoj životnoj dobi (Meščić- Blažević, 2007.).

„Termin „djeca i mladi u riziku“ u znanstveno-stručnoj literaturi koristi se uglavnom kao „univerzalni“ termin za osobe koje tijekom djetinjstva i adolescencije iskazuju različite obiteljske, zdravstvene, emocionalne, odgojno-obrazovne probleme ili neke oblike

poremećaja ponašanja i ličnosti“ (Bašić, 2000., prema Sokač, 2014.:117). Rizična ponašanja mogu se odrediti kao opasnosti ili negativni ishodi u području zdravlja ili psihosocijalnog i kognitivnog funkcioniranja djece, a koji se nastavljaju u odrasloj dobi, točnije ona djeca koja iskazuju rizična ponašanja su u većem riziku da ista nastave kad odrastu (Bašić, 2009., prema Divić i Jolić, 2019.).

Najčešći oblici ponašanja koji se u literaturi smatraju rizičnima su pušenje, konzumacija alkohola, korištenje narkotika, seksualni odnosi bez zaštite i vožnja u pijanom stanju (Boyer, 2006.; Videnović i Baucal, 2011.). U fokusu ovog rada su konzumacija alkohola, droga i seksualno ponašanje. Ta su ponašanja su odabrana jer je adolescencija razdoblje kada većina osoba započne s njima te ona nerijetko dolaze zajedno, odnosno jedno rizično ponašanje može voditi drugima. Stoga se često konzumacija alkohola i psihoaktivnih tvari vežu uz rizično seksualno ponašanje, čemu svjedoče dosadašnja istraživanja koja pokazuju kako adolescenti koji redovito upotrebljavaju psihoaktivne tvari postaju ranije seksualno aktivni, imaju veći broj seksualnih partnera i postoji veća vjerojatnost kako će se upuštati u seksualne odnose bez korištenja sredstava kontracepcije (Connel i sur., 2009., Madkour i sur., 2010., Halpern i sur., 2010., Tucker i sur., 2012., sve prema Ritchwood i sur., 2015.).

2.1. Konzumacija alkohola

Alkohol, kao i njegova konzumacija, u svijetu su prisutni od davnina. Obzirom da je konzumacija alkohola legalna, njegova je nabava jednostavna. Dostupnost alkohola olakšava njegovu učestalu konzumaciju, a kada je takva konzumacija nekontrolirana, može dovesti do ovisnosti. Danas je ovisnost o alkoholu jedan od većih javnozdravstvenih problema u svijetu, a ujedno je u većini slučajeva prvo sredstvo ovisnosti s kojim se adolescenti susretnu. Prema Blanco i suradnicima (2018.), više od 50% slučajeva započinjanja uporabe supstanci događa se u dobi od 15 do 19 godina. Prema izvješću ESPAD-a, Hrvatska je u usporedbi s ostalim Europskim zemljama iznad prosjeka po postotku djece koja su u dobi od 16 godina probala alkohol (92%), pila alkohol u zadnjih

30 dana (55%) te po postotku djece koja su u zadnjih 30 dana prekomjerno konzumirala alkohol (16%) (Knežević i sur., 2019.).

Konzumaciju alkohola tijekom adolescencije bitno je proučavati u kontekstu rizičnog ponašanja, obzirom da ona u ovom periodu može voditi do strukturnih promjena u hipokampusu, koji je uključen u proces učenja, a konzumacija alkohola u velikim količinama može trajno oštetiti razvoj mozga (De Bellis i sur., 2000., Spear, 2002., sve prema Anderson, 2009.). Upotreba alkohola u adolescenciji je povezana i s nizom drugih rizičnih ponašanja, kao što su konzumacija duhana, konzumacija droge i rizično seksualno ponašanje (Donovan i Jessor, 1985., Valois i sur., 1999., Kulbolc i Cox, 2002., sve prema Donovan, 2004.). Nadalje, ona povećava rizik od negativnih zdravstvenih i socijalnih ishoda u adolescenciji. Neki od tih rizika uključuju fizičke i seksualne prijestupe, automobilske nesreće, ispadanje iz sustava obrazovanja i prenošenje spolno prenosivih bolesti (Meropol i sur., 1995., Lang i sur., 1996, Bonomo i sur., 2001., Bachanas i sur., 2002., sve prema Donovan 2004.). Rani početak pijenja i prekomjernog pijenja u adolescenciji (u dobi od 14 do 16 godina) vezani su uz povećan rizik od problema povezanih s alkoholom i u kasnijim godinama (u dobi od 18 do 25 godina) (Enstad i sur., 2019.).

2.2. Konzumacija droga

Psihoaktivne tvari definiraju se kao bilo koji kemijski spojevi prirodnog ili sintetskog podrijetla koji mijenjaju psihičke i fizičke procese osobe koja ih koristi, nanose štetu toj osobi i mogu izazvati stanje ovisnosti (Ricijaš i sur., 2019.). Iako je i alkohol psihoaktivna tvar, u ovom kontekstu riječ je o drogi. Konzumacija droga je rizično ponašanje koje omogućuje osobi doživljavanje ushita i pozitivnih emocija (Stenason i Vernon, 2016.). Dakako, valja napomenuti kako je kod većine mladih konzumacija psihoaktivnih tvari ograničena na kratko razdoblje eksperimentiranja ili prigodnog uzimanja, dok za ostale početno iskušavanje s vremenom prelazi u kompulzivne oblike ponašanja karakterizirane psihološkom i fizičkom ovisnošću (Butorac, 2010.). Upotreba psihoaktivnih sredstava se

pojačava tijekom adolescencije, a potom se kod većine smanjuje i nestaje od sredine do kraja 20-tih godina (Zuckerman, 1991., prema Butorac, 2010.). Osim već dobro poznatih, u zadnje vrijeme na tržištu su stekle popularnost nove psihoaktivne tvari ili nove droge. Te nove tvari su psihoaktivne supstance koje se nazivaju „legalnim podizačima” te oponašaju učinke ilegalnih droga, a koriste se u različitim oblicima: pilule, tekućine, prašci, kapsule i mješavine za pušenje te se mogu unositi oralno, pušiti, ubrizgavati ili ušmrkavati (O'Hagan i Smith, 2017.). Prema rezultatima ESPAD istraživanja iz 2019. godine, korištenje ilegalnih droga je u padu, no postoji visokorizično korištenje kanabisa (marihuane), lijekova te novih psihoaktivnih supstanci na razini ESPAD zemalja. Rezultati ankete su pokazali kako u je u prosjeku svaki šesti učenik (17%) koristio ilegalnu drogu barem jednom u životu, uz to da razine značajno variraju među ESPAD zemljama (raspon: 4.2 % – 29 %). Prema rezultatima ESPAD-a iz 2019. godine u Hrvatskoj mladi najčešće konzumiraju marihuanu (20,5%), zatim nove psihoaktivne tvari (5,1%), a manje ecstasy (2,1%), LSD (1,9%), amfetamine (1,9%) i kokain (2,2%).

Konzumacija droga u adolescenciji je povezana s rizičnim seksualnim ponašanjem, iskustvom nasilja, problemima mentalnog zdravlja i rizikom od suicida. Nadalje, budući da se opijati kao što je heroin unose intravenoznim putem, mlade osobe su u riziku i za infekciju HIV-om. Također, konzumacija droga predstavlja rizik za predoziranje (Centers for Disease Control and Prevention, Division of Adolescent and School Health, National Center for HIV/AIDS, Viral Hepatitis, STD, and TB Prevention, 2020.).

2.3. Rizično seksualno ponašanje

Seksualnost adolescenata može se promatrati u kontekstu više različitih čimbenika. Seksualnost se ne može odvojiti od osobe i ostalih životnih okolnosti, već je vezana uz pojam o tome što je biti mladić ili djevojka, odnosno muškarac ili žena (Čudina-Obradović i Obradović, 2006., Sietler, 2008., sve prema Petani i Vulin, 2018.). Nadalje, seksualnost je povezana s društvenim okruženjem, obrazovnim prilikama, komunikacijskim stilom u obitelji, materijalnim i stambenim prilikama, kulturnim stilom i mnogim drugim

individualnim faktorima (Petani i Vulin, 2018.). Postoji raznolik niz aktivnosti koje se mogu klasificirati kao seksualno ponašanje, poput masturbacije, oralne stimulacije, vaginalnog odnosa, analne stimulacije ili analnog odnosa (Brown, 2020.). Seksualno ponašanje isto tako može uključivati aktivnosti koje imaju za cilj pobuditi seksualni interes kod drugih osoba ili privući partnera. Pojedinci se upuštaju u ovakva ponašanja iz različitih razloga koji se razlikuju ovisno o društvenim normama koje su ti pojedinci usvojili te promjenama tih društvenih normi kroz životni vijek (Brown, 2020.). Seksualno ponašanje mladih započinje u adolescentskoj dobi. U prosjeku, uzimajući u obzir sve zemlje svijeta, mladi oba spola ulaze u spolne odnose u srednjoj adolescentnoj dobi (od 15. do 19. godine). Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, prosječna dob ulaska u spolne odnose u Hrvatskoj za oba spola je 17 godina, no prema nekim istraživanjima za mladiće ona može biti godinu ranije (Jureša i sur., 2004., prema Kuzman, 2009.). U početku seksualno ponašanje pratimo kroz eksperimentiranje obilježeno ljubavnim susretima na kojima se mladi grle, ljube ili drže za ruke. Nakon toga, isto se intenzivira kroz dodirivanje intimnih dijelova tijela partnera te u konačnici stupanjem u spolne odnose (Lacković-Grgin, 2006., prema Huterer i Nagy, 2019.). Motivacija s kojom djevojke i mladići ulaze u spolne odnose se može razlikovati. Za mladiće je to češće način na koji će zadovoljiti poriv za uzbuđenjem, a za djevojke način ostvarivanja emocionalne bliskosti (Lacković-Grgin, 2006., prema Huterer i Nagy, 2019.). Također, djevojke ulaze u spolne odnose kasnije od mladića s ciljem ostvarivanja emotivne i ozbiljne veze, a mladići nerijetko ulaze u takozvane odnose na „jednu noć“ (Hodžić i Bijelić, 2003., prema Huterer i Nagy, 2019.).

Prema autorima Talashek, Norr i Dancy (2003.) rizično seksualno ponašanje mladih podrazumijeva seksualno penetrativno iskustvo s više od četiri partnera, nekorisćenje sredstva zaštite prilikom spolnog odnosa te konzumaciju alkohola i droga prije stupanja u spolni odnos. Rizično seksualno ponašanje najčešće se svodi na tri negativne posljedice seksualnog kontakta: neželjenu trudnoću, zarazu spolno prenosivim bolestima te seksualnu viktimizaciju (Štulhofer, 1999., prema Petani i Vulin, 2018.). Jedan od razloga upuštanja adolescenata u rizična seksualna ponašanja može biti drugačiji sustav

vrednovanja mogućih posljedica prilikom donošenja odluka ili drugačija procjena tih istih posljedica nego što je to kod odraslih osoba (Furby i Beyth-Marom, 1992., prema Petani i Vulin, 2018.). Istraživanje provedeno od Lepušić i Radović-Radovčić (2013., prema Huterer i Nagy, 2019.) na uzorku od 715 hrvatskih djevojaka u dobi od 15 do 21 godine došlo je do spoznaja da su djevojke sklone čestom mijenjanju partnera, nekonzistentnoj upotrebi kondoma kao metode zaštite te su postizale visoke rezultate na skali traženja seksualnog uzbuđenja. Također, istraživanje je pokazalo kako djevojke ulaze u spolne odnose pod utjecajem alkohola i droga, no uzročna posljedična veza nije uspostavljena između navedenih ponašanja. Nadalje, prema rezultatima istraživanja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iz 2014. godine (Šimetin Pavić i sur., 2016.), 21% adolescenata u dobi od 15 godina je iskazalo kako je imalo spolni odnos, dok je za djevojke taj postotak nešto niži (6%), što je u usporedbi s ostalim zemljama ukupno 8% ispod prosjeka. Što se tiče upotrebe kondoma kao sredstva zaštite, 65% mladića i 53 % djevojaka je iskazalo kako je koristilo kondome prilikom zadnjeg spolnog odnosa, što je 6% ispod ukupnog prosjeka. Nalazi ovog istraživanja su u skladu s prethodno navedenim te je vidljivo kako velik broj mladih ne koristi kondome kao metodu zaštite i na taj način se izlaže rizičnom ponašanju. Prema rezultatima istraživanja provedenog od Bračulj (2015.) pokazalo se kako su mladi, često nedovoljno ili krivo informirani o samoj seksualnosti, a izvor informacija su često vršnjaci i mediji. Upravo nedovoljno znanja, ali i vršnjački pritisak u adolescentskoj dobi povećavaju rizik od upuštanja u rizična seksualna ponašanja, na primjer nezaštićeni seksualni odnos. Također, upotreba medija, posebno upotreba društvenih mreža je povezana i sa seksualnošću adolescenata, međusobnim odnosima s vršnjacima i većom sklonošću upuštanja u rizična ponašanja (Eleuteri i sur., 2017., prema Buljan Flander i sur., 2020.).

3. ULOGA MEDIJA

Prema definiciji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (2021.) „masovni mediji“ su sredstva masovnog priopćivanja. To je skupni naziv za komunikacijska sredstva i sredstva javnog priopćivanja koja djeluju na velik broj čitatelja, slušatelja i gledatelja. Nadalje, prema istoj toj definiciji, masovni mediji se razlikuju prema tipu (tisak (novine), knjiga, televizija, radio, film, nosači zvuka i slike), prema razini i doseg (lokalni, nacionalni i međunarodni), prema obliku vlasništva (privatno, javno, državno, komunalno ili asocijativno) i prema programu i načinu privrjeđivanja (javno ili komercijalno). Jedna od teorija koja želi objasniti utjecaj medija i medijske tehnologije na društvo je teorija „medijizacije.“ Medijizacija se može definirati kao “dugoročni proces strukturalnih promjena u društvu i kulturi u kojima mediji zauzimaju značajno mjesto u smislu definiranja društvene stvarnosti i uvjeta socijalne interakcije/kulture” (Hjarvard, 2008., prema Vučetić i Šarenac, 2018.:143). Postojalo je oprečno stajalište od strane stručnjaka iz područja medijskih znanosti vezano uz to oblikuje li medijski sadržaj kulturu ili je oblikovan od strane kulture (Wiest, 2006.). Znanstvenici na kulturno-medijskoj strani isticali su kako poruke koje se prenose putem masovnih medija odgovaraju dominantnim kulturološkim porukama u društvu i da podudaranje ovih dviju stvari pomaže potrošačima kako bi prihvatili te poruke. S druge strane, znanstvenici na strani ideje da medijski sadržaji oblikuju kulturu ističu kako masovni mediji imaju važnu ulogu u prenošenju kulture i stvaranju percepcije društvene stvarnosti. Danas se većina znanstvenika u području medijskih znanosti slaže kako je taj odnos kružni te kako su medijske poruke pod djelovanjem kulture, ali i djeluju na kulturu (Wiest, 2006.). Masovni mediji intenzivno djeluju na ljudsku percepciju svijeta, društvenih grupa i percepciju osobe kao samog sebe. Masovni mediji stvaraju zajedničku kulturu za većinu pojedinaca u mnogim dijelovima svijeta koja pomaže oblikovati vrijednosti i pogled na svijet koji će prevladavati (Kellner, 2005., prema Wiest, 2006.). Popularno je ono što pripada ljudima i ono što prihvaća velik broj ljudi (Fiske, 2003., prema Labaš i Mihovilović, 2011). Iako je lagano definirati ono što je popularno, popularnu kulturu je teže odrediti obzirom da se

njezina obilježja i dominantni izričaji mijenjanju s vremenom. Obilježje koje će biti u fokusu popularne kulture ovisi o teoriji koja će opisivati popularnu kulturu. Za potrebe ovog rada istaknuta je teorija postmodernista koji „popularnu kulturu vide kao utjelovljenje radikalne promjene masovnih medija koji briše razliku između slike i stvarnosti“ (Strinati 2005., prema Labaš i Mihovilović, 2011.:97).

Popularna kultura i njezin razvoj vidljivi su kroz razvoj filma. Film kao mediji je objedinio dotadašnju svrhu medija. Pružao je zabavu, informiranje i obrazovanje te je bio namijenjen širokoj publici (Kolar, 2013.). Nadalje, oko filmova se počinje stvarati visok kapital, kao što nije bilo s prijašnjim medijima, a 1920. godine je započela pojava hollywoodskih korporacija za produkciju i distribuciju filmova, a time i „zlatno doba“ filma, koji sredinom 20. stoljeća dostiže svoj uspon, odnosno „televizijski bum“ (Kolar, 2013.).

Osim za razvoj filma, 20. stoljeće je isto tako bilo važno i za glazbu. Za razliku od prijašnjih načina slušanja glazbe, koji su uključivali odlaske izvan doma, u koncertne dvorane ili kazališta, sve više ljudi iskazuje potrebu za slušanjem glazbe u vlastitom domu. Isto je omogućila pojava radija, stereo uređaja, glazbenih ploča, kazetofona i tako dalje. Na taj način se omogućilo slušanje glazbe kao individualno iskustvo. Nadalje, tijekom 20. stoljeća u skladu s ostalim društvenim i kulturnim promjenama, glazbenici kreću upotrebljavati nove i profesionalnije vještine koje se temelje na tehnološkim inovacijama s ciljem širenja zvuka (Šuran, 2013.). Novonastale tehnološke promjene stvorile su pojavu novih glazbenih žanrova (npr. elektronska glazba) i promijenile dotadašnju glazbenu scenu.

Novi interaktivni mediji nastali su kao posljedica povezivanja tradicionalnih masovnih medija s računalnom tehnologijom, a primjer istih je Internet. Pojavom Interneta u 90-tim godinama 20. stoljeća, a osobito pojavom društvenih mreža, promijenio se oblik, način i vrsta komunikacije, a digitalni mediji su otvorili nove tehnološke mogućnosti. Za razliku od tradicionalnih medija (radio, televizija), novi mediji, pogotovo društveni mediji, omogućuju dvosmjernu komunikaciju. Korisnici društvenih medija imaju mogućnost aktivno sudjelovati dijeleći svoja razmišljanja s ostatkom korisnika. Također, društveni mediji omogućuju korisnicima da izraze neslaganja, negodovanja ili iskažu odobravanje

određenih sadržaja ili pak nadopune ili kreiraju vlastiti sadržaj. Mogućnost interakcije s ostalim korisnicima je najbolje vidljivo na primjeru društvenih mreža, gdje se korisnicima ostavlja izbor koga će pratiti i s kime će komunicirati putem istih. Rast fenomena društvenih mreža zbivao se od početka njihovog nastanka (SixDegrees.com) sve do razvoja društvenih mreža kakve danas poznajemo (npr. Facebook-a, Twitter-a, Instagrama) te sličnih koje su se u međuvremenu pojavljivale, ali i nestale s društvenih prostora (Grbavac i Grbavac, 2014.). Društvene mreže u današnjem svijetu postaju najpopularniji globalni komunikacijski fenomen jer su ljudi društvena bića, a društvene mreže omogućuju upravo ono što čovjeka zanima i privlači, a to je komunikacija. Stoga ljudi društvenim mrežama pristupaju kako bi se zblížili, upoznali nove osobe, sprijateljili se s novim osobama, pronašli partnera. Ukratko, društvene mreže služe kako bi se razmijenilo što više raznih informacija i komuniciralo na što više različitih načina (Boyd i Ellison 2007.).

4. MEDIJI I RIZIČNA PONAŠANJA ADOLESCENATA

Adolescenti i mlade osobe su izloženi raznim vrstama medija svakodnevno. Gotovo je nemoguće izbjeći prisutnost medija, bilo gledanjem vijesti, filmova, serija ili slušanjem glazbe. Također, obzirom da mladi provode najviše vremena na Internetu od svih dobnih skupina, a razvoj tehnologije je omogućio pristup istome u svakom trenutku, bilo to pomoću prijenosnog računala ili mobilnih uređaja, ova dobnina skupina postaje osjetljiva na sadržaj kojem je izložena. Internet isto tako ima sustav pomoću kojeg generira sadržaj koji ljudi češće pregledavaju, pretražuju ili „lajkaju“ te na taj način povećava zastupljenost tog istog sadržaja na njihovim ekranima.

Jedna od teorija koja omogućuje razumijevanje modeliranja stavova putem medija na primatelje poruka je Teorija socijalnog učenja Alberta Bandure. Teorija socijalnog učenja se temelji na ideji kako ljudi uče iz interakcija s ostalima kada su stavljeni u društveni kontekst. Promatrajući ponašanja drugih osoba, pojedinci imitiraju i usvajaju takvo

ponašanje kao vlastito, pogotovo ako iz se iz njihovih promatračkih pozicija takvo ponašanje pokazalo nagrađujućim (Bandura 1977., prema Nabavi, 2012.). Teorija socijalnog učenja pomaže razumjeti na koji način ljudi uče kroz opservaciju te ukazuje da gledanje određenih aktivnosti putem medija kod gledatelja može razviti očekivanja o mogućim posljedicama određenih ponašanja (Bandura, 1994., 2001., prema Stern i Morr, 2013.). Sljedeća teorija koja pomaže razumjeti učinak koji masovni mediji imaju na zajednicu i kulturu je Teorija kultivacije (Glanz i sur., 2008., prema Cougar Hall i sur., 2012.). Teorija kultivacije navodi kako pojedinci koji su u velikim količinama izloženi specifičnim medijskim porukama ili stajalištima su i u većoj šansi kako će te poruke ili stajališta prisvojiti kao stvarnost (Gerbner i sur., 1994., prema Cougar Hall i sur., 2012.). „Teorija kultivacije rezultira „posredovanom stvarnošću“ gdje je ono što većina najčešće vidi ili čuje ono što većina vjeruje“ (Cougar Hall i sur., 2012:105). Teorija koja govori o ulozi medija kao vršnjaku je „*super peer*“ teorija. Prema „*super peer*“ teoriji (Strasburger, 2007., prema Vannucci i sur., 2020.) mediji, za razliku od interakcije uživo, djeluju kao „super vršnjaci“ vršeci pritisak na adolescente da se upuste u rizična ponašanja koja su prikazana kao standard. Gledanje tinejdžerskih filmova u kojima su ponašanja kao što su pušenje, pijenje ili korištenje droga posebno istaknuta može potaknuti očekivanja kod adolescenata o korištenju psihoaktivnih tvari u skladu s onime što su vidjeli. Stoga, svjedočenje o posljedicama koje je pretrpio adolescent u filmu koji je izložen psihoaktivnim tvarima može biti od značaja jer može poslužiti mladim gledateljima kao poticaj ili destimulacija da se ponašaju u skladu s likovima koje vide na ekranima (Bandura, 1994., 2001., prema Stern i Morr, 2013.).

4.1. Mediji i konzumacija alkohola

Iako većina djece ne započne s konzumacijom alkohola prije adolescencije, vjerovanje u medijski prikaz poželjnosti psihoaktivnih tvari, koje može prethoditi razvoju ponašanja vezanog uz isto, započinje već oko trećeg ili četvrtog razreda osnovne škole (Taylor, 2008.). Očekivanja koje mlade osobe koje još nisu započele s konzumacijom alkohola

imaju od istog su pod višestrukim djelovanjem pretpostavki o pijenju u adolescenciji, promatranja ponašanja roditelja vezano uz konzumaciju alkohola, promatranja ponašanja vršnjaka i promatranja ponašanja osoba koje mladi percipiraju kao uzor u masovnim medijima (Anderson i sur., 2009.). U kontekstu Teorije socijalnog učenja (Bandura, 1969., prema Mayrhofer i Naderer, 2019.) prikaz alkohola u masovnim medijima i promatranje lika koji doživljava pozitivne učinke alkohola (zabava) ili negativne učinke (konflikt, osjećaj slabine) unutar medija, utječe na formiranje stavova i očekivanja kod gledatelja o ponašanju vezanom uz alkohol. Ta očekivanja i stavovi mogu potencijalno utjecati na gledateljevo vlastito ponašanje u vezi s konzumacijom alkohola (Mayrhofer i Naderer, 2019.). Istraživanje provedeno od Austina i Knausa (2000., prema Anderson i sur. 2009.) i Austina i suradnika (2000., prema Anderson i sur. 2009.) pronašlo je povezanost izloženosti upotrebe alkohola u masovnim medijima s razvojem pozitivnih očekivanja kod djece i adolescenata u vezi s konzumacijom alkohola.

4.2. Mediji i konzumacija droga

Pojedinci mogu saznati o drogama ili o iskustvima povezanim s upotrebom droga u tisku i knjigama, kroz filmove na tu temu i slične medijske izvore. Reprezentacija droga u medijima se mijenjala kroz povijest. Osobe koje su konzumirale marihuanu bile su etiketirane kao „*outsideri*“, a mediji su ti koji su doprinijeli ovakvom pogledu (Becker, 1963., prema Taylor, 2008.). Nadalje, masovni mediji su imali ulogu u stvaranju nerealnih slika, odnosno zamišljenih pojmova o konzumentima droga te su prikazivali ovisnike o drogama kao loše osobe (Young, 1971., Doves, 1977., sve prema Taylor, 2008.). U današnje vrijeme znanje o drogama i posljedicama upotrebe droga je puno opsežnije, a legalizacija kanabisa (marihuane) sve je prisutnija diljem svijeta. Posljedica je promijenjena slika upotrebe droge u medijima. Novonastala znanja o drogama (upotrebi i posljedicama) su prikazana kroz različite medije, a postojanje sve više podijeljenih stajališta o istima stvara i više različitih stavova i percepcija o konzumaciji droge. Stoga upotreba droga se također može promatrati kroz Teoriju socijalnog učenja. Upotreba

droga uočena kod drugih osoba koje su značajne pojedincu ili liberalni stavovi prema ovoj vrsti ponašanja također se mogu usvojiti. Skupina modela čija ponašanja oponašaju mladi uključuje uglavnom bliske članove obitelji, utjecajne ljude u vršnjačkom okruženju te idole mladih, kao što su različiti glazbeni bendovi (Motyka i Al-Imam 2021.). Medije se nekada naziva programiranim, odnosno računalnim roditeljima (eng. *electronic parents*). To se dešava kada roditelji ili škola podbace u davanju prikladnih informacija o drogama, a mediji su ti koji dopunjuju rupe s informacijama koje štete zdravlju (Singer i Singer, 2011.). Iako je reklamiranje ilegalnih droga zabranjeno, odnosno nemoguće, bilo to putem televizije, novina ili radija, droga zauzima sve veći prostor književne, zabavne i filmske produkcije (Ivanović, 2013.). Također, droga je česta tema i u glazbi i na internetskim portalima koje su stvorili i održavali ljudi koji mogu biti idoli mladih ili slavne osobe, zainteresirani za pitanja povezana s drogom, gdje se slobodno predstavljaju pozicije i iskustva nakon upotrebe droga (Motyka i Al-Imam, 2021.).

4.3. Mediji i rizično seksualno ponašanje

Seksualno ponašanje mladih pod utjecajem je različitih čimbenika. Osim individualnih promjena s kojima se mladi suočavaju, veliku ulogu imaju društvo i okolina. U kontekstu seksualnog ponašanja Teorija socijalnog učenja (Bandura, 1977., 1997., prema Bleakley i sur., 2008.) ukazuje kako se kod adolescenta koji vide druge adolescente kako uživaju u seksualnim ponašanjima bez negativnih posljedica povećava vjerojatnost učenja modeliranjem i oponašanjem. Istraživanja sugeriraju kako se taj proces odvija kroz proces prihvaćanja seksualnih stereotipa i strategija (Hansen i Krygowski, 1994., Ward, 2003., Eggermont, 2004., Ward i Friedman, 2006., Martino i sur., 2006., sve prema Bleakley i sur., 2008.). Dakle, pored obitelji i škole važnu ulogu dobivaju vršnjaci i masovni mediji, pri čemu škola i obitelj promoviraju odgovorno seksualno ponašanje, dok vršnjaci i masovni mediji pružaju informacije koje požuruju seksualnu aktivnost kod mladih (L'Engle i sur., 2006., L'Engle i Jackson, 2008., sve prema Huterer i Nagy, 2019.). Ulogu ovdje ima i seksualno eksplicitni materijal koji se može vidjeti u medijima. Seksualno

eksplicitni materijal ili skraćeno SEM se definira kao bilo koji materijal koji prikazuje spolne organe s ciljem seksualnog uzbuđivanja ili poticanje mašte, uz prikaze jasno eksplicitnih seksualnih radnji (Short i sur., 2012., prema Buovac i Vidaković, 2019.). Učestalost korištenja različitih vrsta seksualno eksplicitnog sadržaja često se dovodi u vezu s različitim seksualnim ponašanja, poput ulaska u spolne odnose pod utjecajem psihoaktivnih tvari. Nadalje, osim različitih seksualnih ponašanja, učestalost korištenja SEM-a može utjecati na stav prema seksualnosti, to jest permisivnost seksualnih stavova, stav o seksualnim aktivnostima i intimnim odnosima (Buovac i Vidaković, 2019.). Prema Wright (2019., prema Lin i sur., 2020.) izloženost SEM sadržaju može kod pojedinaca potaknuti promiskuitetne stavove koji su povezani s rizičnijim seksualnim ponašanjem kasnije u životu. Druge studije su pokazale povezanost između izloženosti SEM sadržaju i stavova gledatelja prema seksualnosti i ženama i na taj način ga se povezuje s rizičnim seksualnim ponašanjem (Peter i Walkenburg, 2011., Ybarra i sur., 2011., sve prema Lin i sur., 2020.). Iako izloženost SEM-u može pojedince izložiti rizičnom seksualnom ponašanju, za adolescente je izloženost istome još značajnija iz tri razloga. Prvi razlog se ogledava u tome što je vrijeme adolescencije vrijeme kada mladi stvaraju identitet i u tom pogledu izloženost SEM sadržaju ima značajniji učinak (Harkness i sur., 2015., Owens i sur., 2012., Willoughby i sur., 2018., sve prema Lin i sur., 2020.). Nadalje, na adolescente utječe način na koji komuniciraju, odnosno razumiju i koriste medije. Naime, adolescenti često dozvoljavaju medijima da igraju ulogu u definiranju njihovih odnosa i veza (Krauss i sur., 2008., prema Lin i sur., 2020.). Zadnji razlog govori o privlačnosti SEM sadržaja adolescentima (sindrom „zabranjenog voća“) zbog strogih regulacija istog u razvijenim zemljama svijeta (Bushman i Cantor 2003., prema Lin i sur., 2020.). Bleakley i suradnici (2008.) su longitudinalnim istraživanjem na uzorku od 501 adolescenta pronašli korelaciju između izloženosti SEM-u putem televizije, glazbe, časopisa, video igara i seksualnog ponašanja. Autori su nakon ponovnog mjerenja došli do zaključka kako je izloženost seksualnom sadržaju u medijima bila veći prediktor za seksualno ponašanje, nego što je seksualno ponašanje bilo prediktor za izloženost adolescenata seksualnom sadržaju.

4.4. Povezanost rizičnih ponašanja adolescenata s njihovim prikazom u medijima

4.4.1. Film

Televizija je kao medij i dalje jedno od glavnih sredstava zabave. Konzumaciju cigareta, alkohola ili droge gotovo je nemoguće izbjeći gledajući filmove ili televizijske serije, neovisno o žanru. Istraživanje Castaldelli-Maia i suradnika (2021.) imalo je za cilj istražiti zastupljenost upotrebe psihoaktivnih tvari u scenama iz filmova nominiranih za Oscara od 2008. do 2011. godine. Pokazalo se da su svi filmovi nominirani za Oscara prikazali barem jednu scenu korištenja psihoaktivnih tvari, s time da je vladala prevlast duhana i alkohola.

Sargent i suradnici (2006.) pronašli su povezanost između izloženosti prikazima alkohola u filmovima i povećanog rizika od započinjanja upotrebe alkohola. Istraživanje je bilo provedeno na uzorku od 2406 adolescenata u dobi od 10 do 14 godina, a rezultati studije su pružili dokaze za povezanost izloženosti filmskim prikazima alkohola i ranog početka konzumacije alkohola. Slično tome, Hanewinkel i Sargent (2009.) su na uzorku od 2708 njemačkih tinejdžera u dobi od 10 do 16 godina, koji nikada prije nisu konzumirali alkohol, imali za cilj istražiti kako svakodnevna upotreba televizije, bilo da je imaju u spavaćoj sobi ili ne, i izloženost filmskim prikazima alkohola predviđa početak konzumacije. Adolescente se ponovno anketiralo 12 do 13 mjeseci nakon što su bili izloženi prikazima konzumacije alkohola na ekranu, kako bi se utvrdio početak konzumiranja alkohola i „*binge drinkinga*“ (konzumacije 5 ili više uzastopnih pića). Rezultati su pokazali kako je 885 adolescenata započelo konzumaciju alkohola, a televizija u spavaćoj sobi i filmski prikazi alkohola su se pokazali kao nezavisni prediktori. Studija provedena 2009. godine od strane Englesa i njegovih suradnika (prema Koordeman i sur., 2012.) s mladićima u dobi od 18 do 29 godina pokazala je kako su sudionici koji su bili izloženi filmovima s više prikaza alkohola pili više od sudionika koji su bili izloženi filmovima s manje prikaza alkohola. Kulick and Rosenberg (2001., prema Koordeman) proveli su istraživanje u kojem su studenti u dobi od 18 do 19 godina bili izloženi filmskim isječcima s pozitivnim prikazima alkohola, negativnim prikazima alkohola ili bez prikaza alkohola. Oni sudionici koji su bili izloženi pozitivnim prikazima

alkohola imali su ujedno i pozitivnija očekivanja o alkoholu u usporedbi sa sudionicima u kontrolnoj grupi. Također, sudionici izloženi pozitivnim i negativnim prikazima alkohola u filmu imali su više negativnih očekivanja od sudionika kontrolne grupe . Bahk 2001. (prema Koordeman i sur., 2012.) je proveo studiju na uzorku od 158 studenata prosječne dobi 19,5 godina, koji su pogledali dvije filmske verzije u kojima se prikazala konzumacija alkohola na pozitivan i negativan način. Privlačnost uloge lika koji je pio alkohol povećavala je privlačnost prema alkoholu, ali samo u onim filmovima gdje je prikaz istoga bio pozitivan. Stoga prikaz upotrebe alkohola potencijalno može povećati vjerojatnost istog takvog ponašanja među adolescentima, djelovanjem zajedno s ostalim potencijalnim čimbenicima na konačni ishod. U kontekstu upotrebe alkohola u filmovima, prikazi upotrebe alkohola su tako potencijalno samo poticatelji nekog ponašanja za koje već postoje predispozicije kod pojedinih adolescenata. Na primjer, pozitivni stavovi o alkoholu mogu biti formirani od strane obitelji, a prikaz pozitivnih scena upotrebe alkohola samo dodatno učvršćuje te stavove. Isto se odnosi na privlačnost uloge lika, obzirom da su adolescenti skloni modeliranju ponašanja osoba koje smatraju uzorima. Stoga je, iako se ne može dokazati točna uzročno-posljedična povezanost prikaza upotrebe alkohola u filmovima i konzumacije kod adolescenata, važno proučavati navedenu povezanost.

Kada je riječ o upotrebi droga u modernom društvu, kinematografski prikaz upotrebe droga je najčešće negativan, a upotreba opijata (morfij i heroin) uglavnom je prikazana kao put ka „paklu ovisnosti“ koji završava smrću (Shapiro, 2002.). S druge strane, pogled na upotrebu kanabisa (marihuane) u filmovima se kroz godine mijenjao, ovisno o tome kako su se mijenjala stajališta o opasnosti korištenja iste. Prvo se marihuana smatrala psihoaktivnom supstancom, zatim se smatrala kao droga koja otvara put konzumaciji težih droga (eng. *gateway drug*), a u periodu 1960-1970 se povezivala s alternativnom kulturom mladih (Shapiro, 2002.). Studijom provedenom 2005. godine od Gunasekera i suradnika analizirao se prikaz upotrebe droga u popularnim filmovima unazad zadnjih 20 godina koristeći popis 200 najboljih filmova svih vremena iz Internetske baze filmova (eng. *Internet Movie Database*). Iako je sam prikaz kanabisa (7%) i drugih droga koje se ne

unose intravenoznim putem (8%) bio rijedak, njihova se uporaba prikazivala pozitivno i bez negativnih posljedica. Pokazalo se da scene upotrebe droga u filmovima mogu potaknuti želju za konzumacijom droga. Kratki isječci koji vrlo detaljno i izbliza prikazuju otvaranje paketića droga, pripremu, ubrizgavanje droge u krvotok i širenje zjenica nakon upotrebe droga mogu stvoriti uzbuđljiv osjećaj kod gledatelja i potrebu da i sam iskusi takva stanja (Grist, 2007., prema Motyka i Al-Imam, 2021.). U vrijeme adolescencije ovakvi isječci mogu imati još snažniji učinak, obzirom da adolescenti u potrazi za uzbuđenjem postaju skloni eksperimentiranju s psihoaktivnim tvarima. Privlačnost upotrebe droge u filmovima može potaknuti adolescente da krenu eksperimentirati s istima, kako bi i sami doživjeli taj ushit i osjećaj uzbuđenja koji percipiraju da lik koji konzumira drogu doživljava u filmu.

Adolescenti su nerijetko u centru pozornosti kada se govori o povezanosti televizijskih medija i rizičnog seksualnog ponašanja. Razlog tome je što je adolescencija obilježena oblikovanjem rodnih uloga, seksualnih stilova i seksualnog ponašanja (Gruber i Thau, 2003.). Stoga, jedan od čimbenika koji se povezuje s upuštanjem u rizična seksualna ponašanja su mediji, specifično izloženost filmskim seksualnim sadržajima (O'Hara i sur., 2012.). Istraživanje provedeno od Nalkura i suradnika (2010., prema O'Hara i sur., 2012.) pokazalo je kako je 84% filmova, objavljenih u razdoblju od 1950. do 2006. godine sadržavalo neku vrstu seksualnog sadržaja. Ono što je važno kada je riječ o seksualnom zdravlju adolescenata je činjenica kako većina tih filmova nije prikazivala korištenje zaštite prilikom seksualnog odnosa (O'Hara i sur., 2012.). Istraživanje provedeno od strane Gunasekera i suradnika (2005.) pokazalo je vrlo slične rezultate. Analiza filmskog sadržaja u filmovima objavljenima u razdoblju između 1983. i 2003. godine pokazala je da se većina seksualnih radnji (70%) odvila između partnera koji su se nedavno upoznali, kako većina tih radnji nije uključivala metode zaštite (98%) i kako seksualne radnje nisu rezultirale nikakvim posljedicama (98%). Istraživanje Shapiro i suradnika (2003.) za cilj je imalo procijeniti odnos gledanja televizijske saponice s tematikom AIDS-a („*SIDA dans la Cite*“) s rizičnim seksualnim ponašanjem i korištenjem kondoma kao metodom kontracepcije. Istraživanje je provedeno na uzorku od 2150 sudionika u dobi od 15 do 49

godina. Rezultati istraživanja su pokazali kako su se sudionici koji su bili izloženi televizijskoj sapunici „*SIDA dans la Cite*“ češće upuštali u rizične seksualne odnose. Studija koja govori o povezanosti izloženosti filmskom sadržaju i seksualnog ponašanja koje nije nužno rizično je studija provedena od Mitchell i suradnika 2021. godine na uzorku od 2 432 adolescenata u dobi od 14 do 17 godina. Za potrebe studije bilo je odabrano 30 najboljih filmova iz 2014. godine prema magazinu „Variety“ te su izdvojeni petominutni isječci sa sadržajem koji prikazuje rizična ponašanja (Ellithorpe i sur., 2017., prema Mitchell i sur., 2021.). Rezultati istraživanja su pokazali kako izloženost seksualnom sadržaju nije nužno povezana s upuštanjem u seksualne odnose bez zaštite, već s upuštanjem u seksualna ponašanja generalno, koja nisu nužno rizična.

4.4.2. Glazba

U vrijeme adolescencije glazbeno ponašanje, emocije, kognitivne spoznaje i motivi mogu imati pozitivne učinke na razvoj adolescenata, ali s druge strane isto može imati i učinak na razvoj psihopatologije (Miranda i Gaudreau, 2011., prema Miranda, 2013.). U zadnjih 20 godina, nastale su studije koje su postepeno bilježile značaj glazbe u adolescenciji (North i Hargreaves, 2008., Zillmann i Gan, 1997., prema Miranda, 2013.). U kontekstu rizičnog ponašanja značaj glazbe, odnosno njezin potencijalni učinak na navedena ponašanja, dobiva sve više pozornosti (Miranda, 2013.). Popularne pjesme mogu prenositi značajnu količinu poruka vezanih uz psihoaktivne tvari, a izloženost adolescenata tekstovima tih pjesma se povezuje s korištenjem psihoaktivnih tvari u životu tih adolescenata (Primack i sur., 2009., prema Miranda, 2013.). Nadalje, osim popularnih pjesama, popularni glazbenici mogu biti uzor ili idoli adolescentima (Raviv i sur., 1996., prema Miranda, 2013.) i na taj način potencijalno utjecati na adolescente kroz društveno učenje (modeliranje). Prema studiji provedenoj u SAD-u, rezultati su pokazali kako su adolescenti u dobi od 15 do 18 godina izloženi glazbi 2,4 sata dnevno (Roberts, 2005., prema Primack i sur., 2008.). Pritom je prosječna mlada osoba u dobi do 18 godina dnevno izložena oko 35 eksplicitnih referenci o upotrebi alkohola u popularnoj glazbi (Primack i sur. 2008., Primack i sur., 2015.).

Kada je riječ o glazbi, jedna od najvećih platformi za gledanje video spotova, ali i preslušavanje glazbe je zasigurno Youtube koji broji više od milijardu jedinstvenih korisnika svaki mjesec (Primack i sur., 2015.). U istraživanju koje su proveli Primack i suradnici (2015.) htio se upravo okarakterizirati sadržaj vodećih YouTube videozapisa povezanih s intoksikacijom alkoholom i ispitati čimbenike povezane s intoksikacijom alkoholom u videozapisima koje su gledatelji pozitivno procijenili. U studiji je analizirano sveukupno 70 YouTube videozapisa. Velika količina videozapisa (44%) sadržavala je reference vezane uz robnu marku alkohola, a žestoka pića su bila zastupljenija od ostalih alkoholnih pića. Osim toga, iako je 86% videozapisa prikazivalo aktivnu intoksikaciju alkoholom, samo 7% je sadržavalo reference o ovisnosti o alkoholu. Istraživanje provedeno 2008. godine od Primacka i suradnika u kojemu je analizirano 279 najpopularnijih pjesama pokazalo je kako je njih 93 (33,3%) sadržavalo eksplicitnu referencu na uporabu psihoaktivnih tvari, od kojih se najčešće spominjala upotreba alkohola. U kontekstu povezanosti konzumacije alkohola i glazbe, Engels i suradnici (2012.) su u Nizozemskoj proveli opservacijski eksperiment koji se odvijao u prethodno namještenom baru, gdje su htjeli utvrditi postoji li povezanost izloženosti određenom glazbenom žanru u društvenom okruženju i količini konzumacije alkohola. Mlade osobe i njihovi vršnjaci su pozvani u bar te im se opcija konzumacije alkoholnih ili bezalkoholnih pića nudila u pauzama, prilikom kojih su bili izloženi različitim žanrovima glazbe (hard rock, klasična glazba, rap, pop glazba) i pjesmama koje sadrže reference o alkoholu. Rezultati istraživanja su pokazali kako su sudionici koji su bili izloženi klasičnoj glazbi pili značajno više od sudionika koji su bili izloženi ostalim glazbenim žanrovima. Iako ne postoji konkretan uzrok pojave navedenog ponašanja, autori navode kako ova studija predstavlja preliminarni dokaz kako glazba ima učinka na učestalost konzumacije alkohola u javnosti.

Veza između konzumacije droga i glazbe je dugogodišnja, a svako novo desetljeće nudi novi glazbeni žanr koji oblikuje popularnu kulturu mladih unutar tog desetljeća. Određeni glazbeni žanrovi sa sobom mogu nositi privlačnost prema upotrebi droga. Primjer toga je dolazak elektronske glazbe i konzumacije klupskih droga (hipnotici, psihodelici,

marihuana). Jedna od većih studija koja je analizirala prevalenciju ilegalnih droga u tekstovima popularnih pjesma provedena je od strane Roberts, Henriksen i Christenson (1999.). U studiji je analizirano 1000 popularnih pjesama u razdoblju od 1996. do 1997. godine. Rezultati studije su ukazali kako se od svih ilegalnih droga u najviše pjesama koje sadrže reference o drogama spominje marihuana (68%), zatim slijedi crack (15%), kokain (10%), halucinogene droge (4%) te na posljednjem mjestu heroin i ostali opijati (4%). Nadalje, autori su proučavali i razlike između žanrova, uspoređujući 200 pjesama s 5 različitih Billboard listi. Rezultati su pokazali kako rap glazba sadrži više referenci o upotrebi droga (67%) u odnosu na ostale žanrove, i to većinom marihuane. Studija koja je nastojala proširiti razumijevanje poruka vezanih uz upotrebu psihoaktivnih tvari u rap glazbi je studija Sticklea iz 2021. godine. Provedena je analiza sadržaja tekstova 25 najpopularnijih rap pjesama u razdoblju od 2006. do 2018. godine s ciljem identifikacije referenci koje se odnose na upotrebu alkohola, lijekova na recept i upotrebu ilegalnih droga. Droge su bile spomenute u više pjesama s višom učestalošću pojavljivanja u odnosu na alkohol. Drugim riječima, 50% rap pjesama je sadržavalo reference o ilegalnim drogama, a najčešće spomenute droge bile su marihuana, ecstasy i kokain (uključujući crack). Nadalje, bitno je i naglasiti kako se druga najčešće spomenuta kategorija unutar studije odnosila na proizvodnju ili prodaju droga, a stihovi su bili isključivo u kontekstu zarade novaca od prodaje droga. O povezanosti rap glazbe i konzumacije droga govori studija Chen i suradnika (2006.) koja je istaknula da će mlade osobe koje su svakodnevno slušale rap glazbu statistički češće koristili marihuanu i klupske droge (MDMA, halucinogene droge). Nadalje, studija Rigg i Estreet (2018., prema Stickle, 2021.) je pronašla veću stopu konzumacije droge MDMA kod osoba koje slušaju rap glazbu te je 82% njih iskazalo kako je rap glazba imala utjecaja na njihovu odluku da zloupotrijebe MDMA. Obzirom da je glazba jedan od načina na koji se osobe mogu slobodno izražavati, bilo to sviranjem glazbenih instrumenata, pisanjem tekstova ili kreiranjem glazbenog sadržaja, ista ta sloboda izražavanja potencijalno vodi upotrebi eksplicitnih referenci vezanih uz droge s ciljem postizanja većeg učinka prenošenja željene poruke među slušateljima. Stoga, učestalost referenci vezanih uz drogu u rap glazbi može se objasniti kroz to što se ona često i koristi za prenošenje različitih ideoloških i političkih poruka s

kojima se mlade osobe i adolescenti mogu poistovjetiti. Poistovjećivanje s tim porukama pak može potencijalno navoditi adolescente na korištenje droga o kojima čuju prilikom slušanja rap glazbe, kao jedan od načina da povećaju dojam da pripadaju toj kulturi ili pokretu.

Glazbeni spotovi su često kritizirani zbog količine stereotipnog seksualnog sadržaja i njegovog potencijalnog djelovanja u oblikovanju vrijednosti gledatelja o vlastitom seksualnom ponašanju (Greenberg i Hofschire, 2000., Zhang i sur., 2008., sve prema Van Oosten i sur., 2015.). Dvije trećine glazbenih spotova na televizijskim kanalima sadrži seksualne prikaze i erotski sadržaj (Hansen i Hansen, 2000., Wright, 2009., sve prema Van Oosten i sur., 2015.). Adolescenti mogu biti posebno osjetljivi na učinke seksualnog sadržaja u glazbenim videospotovima pri formiranju seksualnih uvjerenja (Hansen i Hansen, 2000., Ward, 2002., Ward i Friedman, 2006., Wright, 2009., sve prema Van Oosten i sur., 2015.). U kontekstu rizičnog seksualnog ponašanja, studija Martina i suradnika (2006., prema Miranda, 2013.) je pokazala kako je izloženost adolescenata glazbi koja je sadržavala ponižavajuće seksualne tekstove bila prediktivni čimbenik ranog ulaska u seksualne odnose. Prema rezultatima drugih studija, adolescenti koji su bili izloženi jednom ili više glazbenih spotova u kojima su prikazani različiti stereotipi bili su skloniji imati više neprijateljske stavove prema ženama od adolescenata koji nisu bili izloženi nijednom glazbenom videozapisu ili videozapisi kojima su bili izloženi nisu sadržavali stereotipizirane prikaze (Greeson i Williams, 1986., Calfin i sur., 1993., Johnson i sur., 1995., Kalof, 1999., Ward i sur., 2005., sve prema Beentjes i sur., 2013.). Glazbeni spotovi objedinjuju vizualne efekte filma s glazbenim stihovima, stoga kao takvi mogu imati intenzivniji učinak od običnog slušanja pjesama. Adolescentima se otvara mogućnost da, osim što imaju priliku čuti različite seksualne reference, iste spajaju sa seksualnim ponašanjima prikazanim putem glazbenih videospotova i na taj način formiraju percepciju o izgledu tih ponašanja.

4.4.3. Društvene mreže

Dolaskom novih društvenih platformi razvila se vizualna kultura koja se ogleda u tome da „biti“ znači „biti primijećen“. Dakle, sve veća vidljivost i aktivnost na društvenim mrežama postaje jedna od vrijednosti u postmodernom društvu (Debor, 2010., prema Vučetić i Šarenac, 2018.). Ovisnost o društvenim mrežama postaje sve aktualnija zbog ogromnog povećanja broja korisnika društvenih mreža i vremena koje na njima provode. Dakako, postoji razlika između ova dva pojma. Naime, društveni mediji su pojam koji je širi od društvenih mreža. Društveni mediji su oblik koji pojedinci koriste u svrhu online komunikacije (Drahošova i Balco, 2017.). S druge strane, društvene mreže su web usluge koje omogućuju pojedincima da kreiraju javni ili polu-javni profil unutar sustava koji je ograničen, oblikuju listu drugih korisnika s kojima će dijeliti vezu te gledati i koristiti vlastiti profil, ali i popis veza unutar sustava (Boyd i Ellison 2007.). Osim što društvene mreže služe kao oblik komunikacije i dijeljenja informacija, bilo to s prijateljima ili nepoznatim osobama, one predstavljaju određeni rizik za njihove korisnike. U kontekstu upotrebe društvenih medija, točnije društvenih mreža, rizična ponašanja se definiraju kao štetne aktivnosti, opasnosti ili negativni ishodi za djecu i mlade u virtualnom okruženju ili pomoću modernih tehnologija (Divić i Jolić, 2019.). Prema podacima Eurostata iz 2016. godine, 83% mladih u dobi od 16 do 29 godine koristi se mobilnim uređajima za pristup Internetu, izvan radnog vremena ili u odsustvu od doma (Divić i Jolić, 2019.). Prema izvještaju Global Digital Report (2019.), skoro četiri i pol milijarde ljudi u svijetu koristi društvene mreže, a u prosjeku ih koriste oko dva i pol sata dnevno (Silajdžić i Dudić, 2020.). Mladi se sve češće okreću društvenim mrežama kako bi saznali informacije koje su vezane uz zdravlje, kao što je fizička aktivnost, slika tijela i informacije vezane uz dijetu i nutriciju (Swist i sur., 2015., Wartella i sur., 2016., sve prema Goodyear i sur., 2018.). Na društvenim stranicama kao što su Facebook i Twitter korisnici imaju i mogućnost međusobne interakcije i interakcije sa sadržajem (Lenhart i sur. 2005., prema Moreno i Whitehill, 2014.).

Društvene mreže omogućuju i kreiranje sadržaja vezanog uz alkohol i one su izvori na kojima su adolescenti i mlade osobe izloženi istom (Moreno i sur., 2009, 2010., prema

Moreno i Whitehill, 2014.). Reference vezane uz alkohol koje su prikazane putem društvenih mreža mogu sadržavati informacije i slike vezane usko uz alkohol, koje mogu djelovati na gledatelje ili ukazati na izvanmrežnu upotrebu alkohola (Hinduja i Patchin, 2008., Moreno i sur. 2009, 2010., Litt i Stock 2011., Moreno i sur., 2011., sve prema Moreno i Whitehill, 2014.). Postoje dva važna čimbenika koja povezuju izloženost mladih medijima s ponašanjem izvan virtualnog okruženja, a to su vršnjačko ponašanje vezano uz konzumaciju alkohola i oglašavanje alkohola (Jernigan, 2006., Ali and Dwyer 2010., Jernigan, 2011., Mundt i sur., 2012., sve prema Moreno i Whitehill, 2014.). Marketing društvenih mreža je često usmjeren na strategije koje su vrlo privlačne mladim osobama (Nicholls, 2012., prema Curtis i sur., 2018.) te je marketing alkoholnih proizvoda čest na društvenim mrežama. Mnoge marke alkohola prisutne su na društvenim mrežama, što im daje priliku da se povežu s mladima te na taj način mladi razviju privrženost određenim robnim markama (Jernigan i Rushman, 2014., prema Romer i Moreno, 2017.), dakle marketing alkohola na društvenim mrežama nije ograničen samo na osobe koje piju (Curtis i sur., 2018.). Studijom provedenom u Velikoj Britaniji pokazalo se kako je 89% adolescenata i 91% adolescentica bilo izloženo marketingu alkohola putem popularnih stranica (Winpenny i sur., 2013., prema Curtis i sur., 2018.). Autori Steers, Moreno, Neighbors (2016., prema Curtis i sur., 2018.) smatraju kako pozitivna validacija putem komentara, „lajkova“, dijeljenja sadržaja ili komentara objava vezanih uz konzumaciju psihoaktivnih tvari može povećati učestalost i intenzitet konzumacije alkohola kod studenata, a u skladu s tom hipotezom navode istraživanje Boyla i suradnika (2016., prema Curtis i sur., 2018.) u kojem su sudjelovali studenti prve godine studija. Rezultati istraživanja su pokazali kako se izloženost vršnjačkom sadržaju vezanom uz alkohol na društvenim mrežama kao što su Facebook, Instagram i Snapchat u prvih šest tjedana akademske godine pokazala kao prediktivni faktor u konzumaciji alkohola šest mjeseci kasnije. Studijom provedenom s osnovnoškolcima i srednjoškolcima u Norveškoj htjela se ispitati povezanost korištenja društvenih mreža i čestine konzumacije alkohola, odnosno konzumacije 4 ili 6 alkoholnih pića u istome danu (eng. *episodic heavy drinking, EHD*). Rezultati su pokazali kako postoji povezanost između vremena provedenog na društvenim mrežama i konzumacije alkohola te su osobe koje češće provode vrijeme na

društvenim mrežama sklonije EHD-u, neovisno o ostalim faktorima kao što su demografska i individualna obilježja (impulzivnost, traženje uzbuđenja, simptomi depresije, problemi s vršnjacima) (Brunborg i sur., 2017.).

Studije provedene u ranim 2000-im godinama sugeriraju i pojavu oglašavanja prodaje droge i promocije upotrebe droge putem web stranica (Forman, 2003., Forman, Marlowe i McLellan, 2006., Volkow, 2004., sve prema Belenko i sur., 2009.). Web stranice koje su pozitivnog stava prema drogama (eng. „*prodrug*“) veličaju pozitivne aspekte konzumacije psihoaktivnih tvari i promoviraju povećanu upotrebu istih, pritom umanjujući štetnosti korištenja droga (Forman, 2006., prema Belenko i sur., 2009.). Postoje indikacije koje upućuju i na korištenje tzv. „*mainstream*“ društvenih platformi, poput Instagrama, kao mjesta na kojima se kupuje droga (Marsh, 2017., prema Oksanen i sur., 2021.), čemu svjedoči i studija provedena u Skandinavskim zemljama gdje su rezultati ukazali na kupnju droge putem Facebooka (Bakken i Demant, 2019., Demant i sur., 2019., sve prema Oksanen i sur., 2021.). Nastavno na to, istraživanje provedeno u Australiji putem foruma Reddit pokazalo je potencijalno korištenje društvenih aplikacija za prodaju droga online putem (Moyle i sur., 2019., prema Oksanen i sur., 2021.). Istraživanje provedeno od Oksanena i suradnika (2021.) na uzorku od 1212 mladih osoba iz SAD-a i 1212 mladih osoba iz Španjolske u dobi od 15 do 25 imalo je za cilj ispitati raširenost nabave droga putem društvenih mreža i saznati kako je nabava droga online putem povezana sa samokontrolom, socijalnim vezama i problemima mentalnog zdravlja. Rezultati istraživanja su pokazali kako je sveukupno 10% sudionika koji su konzumirali droge koristilo online izvore za kupnju istih, što je činilo ukupno 2% cijelog uzorka. Nadalje, 69% sudionika iz SAD-a i 89% iz Španjolske koji su kupili drogu online koristili su društvene mreže. Također, sudionici koji su kupovali drogu online imali su više problema s mentalnim zdravljem, kao i sa pretjeranom upotrebom Interneta. Nadalje, popularne društvene mreže (Facebook, Instagram, Twitter) su nerijetko i platforme na kojima se dijele vlastita iskustva s drogom (Moreno i Whitehill, 2014., Cherian i sur., 2018, sve prema Motyka i Al-Imam, 2021.). U kontekstu rizičnog ponašanja, ovo može predstavljati rizik obzirom da mladi modeliraju ponašanja osoba bliskih sebi i konformiraju se

vršnjacima da budu što sličniji njihovim interesima i vrijednostima (Lacković-Grgin, 2006.). Također, dileri drogom ulaze u interakciju s mladim osobama putem mobilnih aplikacija, kao što je Snapchat, koji je nepoznatiji virtualni oblik trgovine drogom u Danskoj (Motyka i Al-Imam, 2021.). Ovakav oblik trgovine drogom može ukazivati na potrebu za detaljnijom zakonskom regulativom putem koje će se pratiti ova ponašanja.

Popularizacijom društvenih medija sve više se govori o seksualnom odgoju koji se pruža putem istih. Naime, postoji distribucija neformalnog i formalnog seksualnog odgoja putem različitih digitalnih kanala (npr. web stranica, aplikacija za pametne telefone, društvenih mreža i sl.) (Döring, 2021.). Što se tiče pružatelja seksualnog odgoja na društvenim medijima, oni spadaju u tri glavne kategorije: (1) profesionalne zdravstvene organizacije, (2) individualni profesionalni odgajatelji i (3) laici koji služe kao vršnjački odgajatelji (Döring, 2021.). Što se tiče profesionalnih vodećih institucija za promicanje seksualnog zdravlja i odgoja to su na primjer specijalizirane udruge (npr. Planirano roditeljstvo, eng. *Planned Parenthood*), Centri za kontrolu bolesti, Svjetska zdravstvena organizacija ili različiti istraživački instituti, a navedeni pružaju seksualni odgoj putem web stranica i aplikacija seksualnog obrazovanja za pametne telefone, dok su istovremeno aktivni i na društvenim mrežama (Twitter, Instagram, Facebook i ostalo). Takve profesionalne organizacije su najvjerodostojniji izvori informacija vezanih uz seksualno zdravlje (Döring, 2021.). Problem ovih institucija je držanje koraka s ostalim društvenim mrežama, kao što je na primjer Tik Tok koji je stekao popularnost 2020. godine te privukao vrlo velik broj mladih ljudi. Kada je riječ o individualnim profesionalnim odgajateljima, isti nerijetko premašuju velike zdravstvene institucije na društvenim medijima. Razlog tome je pristupačan, zabavan i osoban način koji uključuje dijeljenje vlastitih seksualnih iskustava, što im omogućuje da postanu *influenceri* ili zvijezde društvenih medija i na taj način stvaraju osobnu povezanost s pratiteljima, u čemu velike organizacije ne uspijevaju (Johnston, 2017., prema Döring, 2021.). Slijedi treća skupina vršnjačkih (laičkih) odgojitelja. Vršnjački (eng. *peer-to-peer*) seksualni odgoj odvija se na mnoge načine, na primjer putem foruma, u grupama o zdravlju, seksualnim odnosima i seksualnom zdravlju (Cohn i Richters, 2013., prema Döring, 2021.) ili na internetskim

forumima obožavatelja i namjenskim forumima erotske fantastike (Masanet i Buckingham, 2015., prema Döring, 2021.). Iako ova vrsta odgoja može sadržavati nepotpune ili netočne informacije, može imati i pozitivni učinak. Vršnjački odgojitelji imaju za cilj informirati, poticati i podržavati druge osobe u njihovom seksualnom izražaju i razvoju (Döring, 2021.). S druge strane, društvene mreže mogu potencijalno dovesti i do prisile adolescenata na neželjene radnje vezane uz njihovu seksualnost ili seksualno ponašanje. Primjer toga je istraživanje provedeno od Ybarra i suradnika (2008.) s ciljem otkrivanja koliko su mladi izloženi seksualnom podvođenju putem Interneta (neželjenim zahtjevima za razgovor o seksualnim odnosima, zahtjevima za pružanje osobnih seksualnih podataka ili zahtjevima da čine seksualne radnje) i seksualnom uznemiravanju (zlobni ili neprimjereni komentari, širenje glasina). Istraživanje je provedeno na uzorku od 1588 osoba u dobi od 10 do 15 godina. Rezultati istraživanja su pokazali kako je 15% svih sudionika bilo izloženo neželjenom seksualnom podvođenju u prethodnoj godini, a 4% je iskazalo kako se takav incident dogodio putem društvenih mreža. Nadalje, 9% posto je iskazalo kako su doživjeli seksualno uznemiravanje putem društvenih mreža. Navedeno ukazuje kako društvene mreže potencijalno mogu biti mediji koji izlažu mlade rizičnom seksualnom ponašanju, čak i kada se mladi ne žele upuštati u isto. Provođenje više istraživanja ove tematike moglo bi dovesti do rezultata koji bi se mogli iskoristiti u svrhu edukacije i provedbe preventivnih programa kako bi se umanjili ili otklonili navedeni rizici.

5. ULOGA MEDIJA U PREVENCIJI RIZIČNOG PONAŠANJA ADOLESCENATA

Kornberg i Caplan (1980., prema Nenadić Bilan 2012.) su osamdesetih godina 20. stoljeća definirali tri razine prevencije koje u sebi sadrže vremensku dimenziju te ti autori razlikuju primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Primarna prevencija se odnosi na poduzimanje mjera prije pojave problema u funkcioniranju osobe, mjere sekundarne prevencije su usmjerene nakon što se pojave prvi znakovi, dok se mjere tercijarne

prevencije provode nakon što se smetnja u funkcioniranju osobe manifestirala. Kod adolescenata je prevencija od posebnog značaja, obzirom da je to vrijeme kada adolescenti oblikuju svoje stavove i identitet te ponašanja koja usvoje u toj dobi mogu ostaviti značajne posljedice ili se pak nastaviti u odrasloj dobi.

Postoji nekoliko studija koje ukazuju na mogućnost medija kao preventivnog alata. Naime, otkriveno je kako mediji pomažu promovirati vještine suočavanja sa stresnim situacijama i vještine traženja pomoći. Mediji isto tako unapređuju znanje putem različitih edukativnih stranica koje nude intervju stručnjaka i priče o iskustvima drugih osoba. Također, medijska pokrivenost može ispraviti dezinformacije i ublažiti stigmatu podizanjem svijesti javnosti (Niederkröthaler i sur., 2010., Daine i sur., 2013., Till i sur., 2013., Arendt i sur., 2018., Till i sur., 2019., sve prema McTernan i sur., 2020.).

Kada je riječ o filmu kao mediju koji može koristiti u svrhu prevencije rizičnih ponašanja, literatura na tu temu vrlo je oskudna. Istraživanje koje se bavilo povezanošću televizije kao alata u prevenciji i promociji mentalnog zdravlja je istraživanje McTernana i suradnika (2020.). Cilj istraživanja je bio ispitati percepciju javnosti o utjecajima dokumentarnog filma, a provedeno je na uzorku od 2311 mladih osoba. Rezultati su pokazali kako dokumentarni filmovi koji uključuju iskustva mladih osoba, njihovu otpornost i priču o oporavku nakon problema s mentalnim zdravljem mogu imati pozitivan učinak na emocionalnu dobrobit mladih ljudi općenito. Nalazi ovog istraživanja mogu poslužiti na svim razinama prevencije, obzirom da pozitivni učinci na emocionalnu dobrobit adolescenata mogu spriječiti samu pojavu rizičnog ponašanja, ali i pomoći u nošenju s njime ukoliko se već pojavilo. Također, obzirom da adolescenti uče modeliranjem i promatranjem drugih osoba, prikaz drugih adolescenata (njihovih vršnjaka) koji se suočavaju s problemima mentalnog zdravlja može djelovati kao podrška ili potpora da se i oni sami suoče s istima. Sljedeća studija koja se bavila proučavanjem filmskog sadržaja i rizičnog ponašanja, a koja može poslužiti u kontekstu prevencije putem istoga, je spomenuta studija Shapiro i suradnika (2003.) koja se bavila izloženošću seriji „*SIDA dans la Cité*“. Budući da je serija bila najpopularnija među onom populacijom koja se upušta u rizična seksualna ponašanja, vrlo vjerojatno je dosegla veliki opseg ljudi

koji predstavljaju potencijal za širenje virusa HIV-a. Rezultati istraživanja su pokazali kako se upotreba kondoma kao sredstva zaštite povećavala sa sve većom izloženosti pojedinca sapunici „*SIDA dans la Cite*“. Autori stoga ističu kako televizijske sapunice s temom AIDS-a mogu koristiti kao alat kojim će se promovirati upotreba kondoma kao sredstva zaštite. Ove dvije studije mogu poslužiti kao pokazatelj za potrebom da se provede više istraživanja vezano uz tu temu, na primjer kako bi prikaz konzumacije alkohola i droga u filmovima mogao poslužiti kao preventivni alat za sprečavanje rizičnog ponašanja adolescenata.

Glazba, odnosno slušanje glazbe se može koristiti u svrhu prevencije rizičnih stanja i ponašanja kod adolescenata. Postoji nekoliko glavnih funkcija koje glazba zadovoljava kada je riječ o adolescentima: optimizacija razine uzbuđenja adolescenata i kontrola emocija, refleksija na vlastite želje i probleme te međusobno povezivanje adolescenata (Laiho, 2004., prema Jonker i Kuntsche, 2014.). Iako su autori Brown i Bobkowski (2011., prema Miranda, 2013.) istaknuli kako promocija zdravog ponašanja putem medija ima skromne učinke, postoje indikacije kako prevencija putem glazbe može biti od koristi među mladim osobama, obzirom da adolescenti prepoznaju važne elemente vlastite kulture (kulture mladih) unutar glazbe. Pozitivni učinci glazbe i terapije glazbom pronađeni su od Golda i suradnika (2004.). Istraživanje je pokazalo kako je terapija glazbom imala srednje do visoke pozitivne učinke na djecu i adolescente koji ispoljavaju neku vrstu poremećaja u ponašanju ili poremećaja u razvoju. Autori navode kako je razlog tome što stvaranje glazbe pomaže djeci da se usredotoče i zadrže pozornost. McFerran (2010., prema Miranda, 2013.) predlaže da terapija glazbom može odgovoriti na razvojne potrebe adolescenata na način da intervenira prilikom formiranja njihovog identiteta, razvoja otpornosti, povezanosti i kompetencije. Vezano uz to, glazbeni terapeuti trebaju razviti kompetencije u pogledu kulturalne raznolikosti među svojim klijentima, obzirom da glazba može imati različit ili sličan značaj ovisno o kulturi (Jones i sur., 2004., prema Miranda, 2013.).

U kontekstu prevencije rizičnog ponašanja putem društvenih mreža postoje indikacije koje ukazuju na njihov potencijal u promociji zdravlja, ali i prevenciji. Prema autorima Arab i

Diaz (2015., prema García Del Castillo i sur., 2020.) pozitivni učinci kod mladih osoba proizašli iz upotrebe društvenih mreža mogu se temeljiti na nekoliko aspekata. Prvi aspekt govori o održavanju osobnih odnosa, sljedeći o istraživanju vlastitog identiteta kroz odnose s vršnjacima, nadalje, pronalaženje podrške za probleme i konačno razvoj novih vještina. Društveni mediji i konkretno društvene mreže predstavljaju važan izvor informacija o sredstvima zaštite prilikom spolnih odnosa i o spolno prenosivim bolestima te mogu biti važan alat u prevenciji istih. U kontekstu rizičnog ponašanja trenutna istraživanja pokazuju kako internetski izvori mogu imati pozitivan učinak na seksualno ponašanje mladih. Istraživanje provedeno od Jones i Biddlecom (2011., prema Stevens i sur., 2012.) pokazalo je kako je gotovo 50% adolescenata bilo izloženo informacijama o sredstvima kontracepcije online putem. Međutim, Internet se nije smatrao pouzdanim izvorom informacija. Nadalje, mlade osobe koje uče o seksualnim odnosima putem društvenih medija iskazuju veće znanje o spolno prenosivim bolestima (HIV) i korištenju kondoma kao sredstva zaštite (Divecha i sur., 2012., prema Stevens i sur., 2017.). Stoga je bitno da su informacije koje se pružaju na ovim platformama istinite i da dolaze od pouzdanih izvora. Nastavno na to, društvene mreže su se pokazale kao alat putem kojeg svi stručnjaci u području zdravlja (liječnici, psiholozi, socijalni radnici i ostali) mogu pružati primjerene informacije vezane uz seksualno zdravlje (Stevens i sur., 2017).

6. NOVI MEDIJI KAO RESURS I IZAZOV U SOCIJALNOM RADU

Uloga socijalnog rada se može odvijati kroz čitav životni vijek osobe, počevši od njezina rođenja pa sve do smrti. U kontekstu adolescencije socijalni radnici imaju ulogu podrške, potpore, prevencije i praćenja adolescenata kroz njihove razvojne faze, kako bi se spriječila ili umanjila rizična ponašanja. Stoga socijalni radnici isto tako igraju značajnu ulogu u rizičnom ponašanju adolescenata. Suvremeno doba je omogućilo stručnjacima svih profesija, a time i socijalnim radnicima, upotrebu novih tehnologija u njihovoj profesiji.

Primjer upotrebe digitalne tehnologije kao sredstva pružanja usluga socijalnog rada su društvene platforme, na primjer Facebook koji je sveprisutan u životima korisnika i socijalnih radnika, a neki kliničari vjeruju kako se održavanje internetskih odnosa s korisnicima putem društvenih mreža može koristiti u terapijske svrhe. Njihovo stajalište je kako neformalni kontakt s klijentima na društvenim mrežama humanizira odnos i čini praktičare pristupačnijima (Barak i Grohol, 2011., Graffeo i La Barbera, 2009., sve prema Reamer, 2013.). Primjeri inovativnosti korištenja društvenih mreža su i Uprava za usluge mentalnog zdravlja (eng. *Mental Health Services Administration*) i Nacionalna linija za prevenciju suicida (eng. *National Suicide Prevention Lifeline*) koje surađuju s Facebookom kako bi pomogle ljudima u krizi (Reamer, 2013.). Primjer korištenja društvenih mreža u pozitivne svrhe su i objave na društvenim mrežama, koje obećavaju kao budući plodni izvori podataka za informiranje socijalnog sektora. Informacije koje se dobivaju putem društvenih mreža mogu koristiti socijalnim radnicima u poboljšanju i većoj efikasnosti u radu. Također, ovo je način na koji aktivisti unutar zajednice mogu promatrati trendove na društvenim mrežama te usmjeriti svoje napore kako bi prevenirali moguće probleme ili promicali pozitivnu promjenu (Coulton i sur., 2015.).

Konkretna istraživanja o korisnosti korištenja društvenih platformi u području socijalnog rada su oskudna. Postoji nekolicina sustavnih pregleda koji se bave korištenjem informacijskih i komunikacijskih tehnologija u području socijalnog rada, iako ni jedna od njih ne govori o korištenju društvenih platformi (Ramsey and Montgomery, 2014., prema Chan i Holosko, 2016.). Kao rezultat toga Chan (2015., prema Chan i Holosko, 2016.) je proveo istraživanje s fokusom na upotrebu društvenih platformi u profesiji socijalnog rada. Rezultati su pokazali kako su društvene platforme bile korištene u nekoliko različitih aspekata socijalnog rada: angažman korisnika, procjena potreba, intervencije i evaluacije različitih programa. Problem je što se istraživanja u području socijalnog rada i upotrebe društvenih platformi fokusiraju na ishode upotrebe istih bez objašnjenja kako je upotreba društvenih platformi imala učinka na te ishode (Chan i Holosko, 2016.). U kontekstu adolescenata, studija Chana i Holoska (2006.) imala je za cilj istražiti i predočiti koristi upotrebe društvenih platformi u praksi socijalnog rada s adolescentima u riziku. Rezultati

studije su pokazali kako društvene platforme pružaju nove načine putem kojih socijalni radnici mogu ostvariti interakciju s korisnicima. Omogućile su stručnjacima da pretraže moguće adolescente u riziku i istraže njihove profile. Nadalje, društvene mreže su se pokazale kao način probijanja leda, ali i dosezanja većeg broja ljudi putem metode snježne grude. Iako se mora provesti još studija u ovom području, nalazi ovog istraživanja su pokazatelj kako se mediji mogu iskoristiti i od strane pomažućih profesija i na taj način potencijalno pozitivno utjecati na pojavu rizičnih ponašanja u adolescenciji.

S druge strane, korištenje društvenih platformi i same društvene mreže donose sa sobom određene rizike i izazove. Društvene mreže kao medij imaju mogućnost podupiranja različitih internet *trollova*, uhoditelja, predatora i pedofila koji se koriste društvenim mrežama kako bi pristupili žrtvama (Kim i sur., 2010., prema Boddy i Dominelli, 2017.). Osim toga, mediji mogu promovirati vršnjačko nasilje nad djecom i mladim osobama u virtualnom okruženju te na taj način poticati pitanja oko zaštite djece (O’Keeffe i Clarke-Pearson, 2011., prema Boddy i Dominelli, 2017.). Upotreba društvenih mreža u radu s korisnikom donosi i komplikaciju oko pitanja osobnih granica i privatnosti. Socijalni radnici su, jednako kao i mladi, korisnici društvenih mreža, a prilikom korištenja istih nailaze na izazove. Mnogi socijalni radnici primaju „zahtjeve za prijateljstvom“ od korisnika, bilo da su isporučeni elektroničkim putem ili osobno, tražeći ih da budu „prijatelji“ ili kontakti na društvenim mrežama. Potonje može dovesti do zabune oko granica privatnosti i ugroziti privatnost i povjerljivost. Korisnici koji imaju pristup društvenim mrežama socijalnih radnika mogu saznati mnogo osobnih informacija o obitelji socijalnog radnika, vezama, političkim stajalištima, društvenim aktivnostima religioznosti i slično, što može dovesti do kontratransfera, odnosno prebacivanja emocija korisnika na socijalnog radnika (Reamer, 2013.). Ovo može biti problematično, obzirom da adolescenti jesu populacija koja najčešće boravi na društvenim mrežama te nepoštivanje granica privatnosti ili nejasne granice mogu predstavljati prepreku za kvalitetni rad. Izazov koji se stavlja pred socijalni rad je kako iskoristiti mogućnosti koje različiti društveni mediji omogućavaju, uz istovremeno isključivanje potencijalne štete te

se kritički osvrnuti na njihovo uključivanje u svakodnevnu praksu (Boddy i Dominelli, 2017.).

7. ZAKLJUČAK

Medijima smo okruženi na razne načine već od prvih godina života. Televizija i televizijske serije služe kao izvor zabave i razonode, glazba je dio života svih ljudi, bilo kao dio opuštanja, stvaralaštva ili bijega od stvarnosti, a Internet, pogotovo društvene mreže su novi način komunikacije. Iako smo medijima okruženi desetljećima, razvoj tehnologije je omogućio dolazak novih medija, a s novim medijima došle su i nove mogućnosti za korisnike tih medija. Društveni mediji su omogućili međusobnu interakciju i povezali korisnike u jednu globalnu društvenu mrežu. Razvoj tehnologije je omogućio i pristupanje društvenim medijima u bilo kojem trenutku pomoću prijenosnih računala ili mobilnih uređaja. Upravo ovi uređaji postaju neizostavnim dijelom, kako života odraslih, tako i života mladih osoba i adolescenata. Adolescenti kao dobna skupina su izloženi medijima više od svih ostalih skupina, oni nerijetko svoje slobodno vrijeme provode gledajući filmove, televizijske serije, slušajući glazbu ili „*scrollajući*“. Obzirom da je adolescencija osjetljivo razdoblje koje je karakterizirano brojnim promjenama i traganjem za vlastitim identitetom, mediji uz ostale čimbenike, kao što su obitelj, škola i vršnjaci, mogu potencijalno imati presudnu ulogu u oblikovanju identiteta. Adolescenti uče na način da opserviraju ponašanja njima bitnih osoba u okolini. Također, adolescenti nerijetko imaju uzore iz popularne kulture, kao što su glumci ili glazbenici, čijim ponašanjima su izloženi putem medija. Određena ponašanja kojima su adolescenti izloženi mogu stvoriti lažni dojam očekivanja o tim istim ponašanjima. Nerijetko se ponašanja kojima su adolescenti izloženi putem medija smatraju rizičnima jer činjenje tih ponašanja može voditi negativnih ishoda ili posljedica, kako za vrijeme adolescencije, tako i za vrijeme odrasle dobi. Ponašanja koja je ovaj rad obuhvatio odnosila su se na konzumaciju alkohola, konzumaciju droga i rizično seksualno ponašanje putem medija kao što su film, glazba i društvene mreže.

Filmovi su često ispunjeni scenama u kojima je prikazana konzumacija alkohola kao dio zabave bez posljedica. Adolescenti opserviraju to i stvaraju vlastite predodžbe o ponašanju u vezi s konzumacijom alkohola na temelju onoga što su vidjeli. U skladu s tim, analiza provedenih istraživanja je pokazala kako je gledanje konzumacije alkohola u filmu povezano s konzumacijom alkohola u stvarnosti. Upotreba droga kroz medije je također vidljiva u filmovima. Postoji mnogo filmova na temu droge i njezine konzumacije i, iako je upotreba teških droga kao što su heroin ili morfij prikazana negativno u filmovima, prikaz upotrebe marihuane je prikazan kao da nema posljedica. Pitanje koje se ovdje nameće je hoće li ovo dovesti do normalizacije ovakvog ponašanja kod adolescenata, a time i povećanja upotrebe ove psihoaktivne supstance. Također, filmovi obiluju scenama različitog seksualnog sadržaja koji može imati učinka na percepciju mladih o seksualnom ponašanju. Problem je što posljedice mnogih seksualnih ponašanja nisu prikazane u filmovima, što mladima može nagovijestiti da one ne postoje ili su minimalne.

Sljedeći medij koji je bio u fokusu ovog rada je glazba. Ponašanje kao što je konzumacija alkohola, droga ili seksualno ponašanje je nešto što se često spominje u različitim popularnim pjesma i to u „zabavnom kontekstu“. Nadalje, gledanjem glazbenih videospotova također se može zamijetiti kako ova ponašanja nisu rijetka pojava na glazbenoj sceni. Žanr koji prednjači prikazima istih je rap glazba. To bi se moglo objasniti time što je rap žanr glazbe koji se temelji na slobodnom izražavanju, što može dovesti do različitog eksplicitnog sadržaja u rap pjesmama. Zadnji medij kojim se ovaj rad bavio su društvene mreže. Što se tiče društvenih mreža, one mogu poslužiti kao promotivni alati (npr. za konzumaciju alkohola) ili kao platforme putem kojih će se odvijati trgovina drogom. Ovi nalazi mogli bi upućivati na daljnju potrebu za većom zakonskom regulativom i kontrolom društvenih mreža u pogledu ilegalnih aktivnosti. Fokus je stavljen i na spolno ponašanje i društvene mreže. Obzirom da je spolnost tabu tema u društvu, adolescenti se mogu okrenuti društvenim mrežama u potrazi za informacijama koje se tiču seksualnog ponašanja. Često te informacije znaju biti nepotpune ili netočne te na taj način stvaraju štetu na račun adolescenata. Kao posebna skupina informatora na društvenim mrežama ističu se vršnjaci. Iako oni mogu djelovati na odluke vezane uz

seksualno ponašanje i vršiti pritisak na upuštanje u rizična seksualna ponašanja, njihova uloga se može biti i u obliku podrške prilikom tjelesnih i razvojnih potreba adolescenata, pogotovo kada je riječ o temama osjetljivog sadržaja kao što je seksualno ponašanje, u vezi kojega je adolescentima teže otvoriti se roditeljima u potrazi za informacijama. Nastavno na pozitivne učinke medija, posljednje čime se rad bavi je uloga medija u prevenciji rizičnih ponašanja. Vrlo je oskudna literatura koja se bavi filmom kao medijem koji se može koristiti u svrhu prevencije rizičnog ponašanja mladih te upravo ovdje je vidljiva potreba za daljnjim istraživanjem i produbljivanjem ove tematike. Kada je riječ o glazbi, poznato je da ona ima terapijski učinak neovisno o dobi pa je tako on primjenjiv i na adolescente. Slušanje glazbe može biti način na koji će se adolescenti opuštati ili suočavati sa stresom. Društvene mreže mogu poslužiti kao platforme pomoću kojih će se promovirati različiti preventivni programi. Obzirom da putem društvenih mreža adolescenti održavaju svoje odnose, društvene mreže mogu poslužiti i kao sredstvo podrške i potpore u kriznim stanjima adolescenata. Konačno, u kontekstu socijalnog rada društvene mreže mogu biti izazov, ali i resurs. Socijalni radnici mogu koristiti društvene mreže u terapijske svrhe, no korištenje društvenih mreža od strane socijalnih radnika i njihovih korisnika može narušiti međusobne granice privatnosti i povjerljivosti. Socijalni radnici isto tako, kao i korisnici, moraju biti svjesni da društvene mreže nisu odraz stvarnosti te dostupne informacije o korisnicima uzimati s dozom skepticizma, jer u suprotnome društvene mreže mogu više odmoći nego pomoći.

LITERATURA

1. Anderson, P., De Bruijn, A., Angus, K., Gordon, R. i Hastings, G. (2009). Impact of alcohol advertising and media exposure on adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Alcohol and alcoholism*, 44(3), 229-243.
2. Beentjes J. W. i Konig R. P. (2013). Does exposure to music videos predict adolescents' sexual attitudes? *European Scientific Journal*, 9, 1-20.
3. Belenko, S., Dugosh, K. L., Lynch, K., Mericle, A. A., Pich, M. i Forman, R. F. (2009). Online illegal drug use information: an exploratory analysis of drug-related website viewing by adolescents. *Journal of Health Communication*, 14(7), 612-630.
4. Blanco, C., Florez-Salamanca, L., Secades-Villa, R., Wang, S. i Hasin, D. S. (2018). Predictors of initiation of nicotine, alcohol, cannabis and cocaine use: results of the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions (NESARC). *The American Journal on Addictions*, 27(6), 477-484.
5. Bleakley, A., Hennessy, M., Fishbein, M. i Jordan, A. (2008). It works both ways: The relationship between exposure to sexual content in the media and adolescent sexual behavior. *Media psychology*, 11(4), 443-461.
6. Boddy, J. i Dominelli, L. (2017). Social media and social work: The challenges of a new ethical space. *Australian Social Work*, 70(2), 172-184.
7. Boyd, D. M. i Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-30.
8. Bračulj, A. (2015). *Rizično seksualno ponašanje adolescenata na području grada Zagreba*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
9. Brown, J. L. (2020). Sexual behavior. U: Gellman, M.D. (ur.), *Encyclopedia of Behavioral Medicine*. Cham: Springer International Publishing, 1319-1323.
10. Brunborg, G. S., Andreas, J. B. i Kvaavik, E. (2017). Social media use and episodic heavy drinking among adolescents. *Psychological reports*, 120(3), 475-490.
11. Buljan Flander, G., Selak Bagarić, E., Prijatelj, K., i Čagalj Farkas, M. (2020). Ispitivanje aktualnih trendova u korištenju društvenim mrežama kod učenika prvog i

- trećeg razreda srednjih škola u Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28(2), 277-294.
12. Buovac, P. i Vidaković, M. (2019). Odnos korištenja seksualno eksplicitnog materijala i seksualno rizičnog ponašanja mladih. *Klinička psihologija*, 12, 5-20.
  13. Butorac, K. (2010). Neka obilježja osobnosti kao prediktivni čimbenici zlouporabe i ovisnosti o drogama i alkoholu. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 18(1), 79-98.
  14. Castaldelli-Maia, J. M., Gil, F., Ventriglio, A., Torales, J., Florio, L., Moura, H. F. i Bhugra, D. (2021). Substance Use Portrayal in Oscar-nominated Movies. *Current Drug Research Reviews*, 13(3), 230-235.
  15. Centers for Disease Control and Prevention, Division of Adolescent and School Health, National Center for HIV/AIDS, Viral Hepatitis, STD, and TB Prevention (2020). *Youth Risk Behavior Survey Data Summary i Trends Report, 2009–2019*. Posjećeno 30.09.2022. na:
<https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/pdf/YRBSDataSummaryTrendsReport2019-508.pdf>
  16. Chan, C. i Holosko, M. J. (2016). The utilization of social media for youth outreach engagement: A case study. *Qualitative Social Work*, 16(5), 680-697.
  17. Chen, M.-J., Miller, B. A., Grube, J. W. i Waiters, E. D. (2006). Music, substance use, and aggression. *Journal of Studies on Alcohol*, 67(3), 373–381
  18. Cougar Hall, P., West, J. H. i Hill, S. (2012). Sexualization in lyrics of popular music from 1959 to 2009: Implications for sexuality educators. *Sexuality i Culture*, 16(2), 103-117.
  19. Coulton, C. J., Goerge, R., Putnam-Hornstein, E. i de Haan, B. (2015). *Harnessing big data for social good: A grand challenge for social work*. Cleveland: American Academy of Social Work and Social Welfare.
  20. Curtis, B. L., Lookatch, S. J., Ramo, D. E., McKay, J. R., Feinn, R. S. i Kranzler, H. R. (2018). Meta-analysis of the association of alcohol-related social media use with alcohol consumption and alcohol-related problems in adolescents and young adults. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 42(6), 978-986.

21. Divić, K. i Jolić, I. (2019). Rizično ponašanje djece i mladih u virtualnom okruženju– Iskustvo Centra za pružanje usluga u zajednici „Savjetovalište Luka Ritz“. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 160(3-4), 265-290.
22. Donovan, J. E. (2004). Adolescent alcohol initiation: A review of psychosocial risk factors. *Journal of adolescent health*, 35(6), 529.e7-529.e18.
23. Döring, N. (2021). *Sex education on social media. Encyclopedia of sexuality and gender*. Cham: Springer.
24. Drahošova, M. i Balco, P. (2017). The analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union. *Procedia Computer Science*, 109, 1005-1009.
25. Engels, R. C., Poelen, E. A., Spijkerman, R. i Ter Bogt, T. (2012). The effects of music genre on young people's alcohol consumption: An experimental observational study. *Substance Use & Misuse*, 47(2), 180-188.
26. Enstad, F., Evans-Whipp, T., Kjeldsen, A., Toumbourou, J. W. i Von Soest, T. (2019). Predicting hazardous drinking in late adolescence/young adulthood from early and excessive adolescent drinking-a longitudinal cross-national study of Norwegian and Australian adolescents. *BMC Public Health*, 19(1), 1-12.
27. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction (2019). *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. ESPAD Report 2019*. Dostupno na: <http://www.espad.org/reports-documents>
28. García Del Castillo, J. A., Dias, P. C. i García-Castillo, F. (2020). Social networks as tools for the prevention and promotion of health among youth. *Psicologia, Reflexao e Critica: Revista Semestral do Departamento de Psicologia da UFRGS*, 33(1), 13-13.
29. Gold, C., Voracek, M. i Wigram, T. (2004). Effects of music therapy for children and adolescents with psychopathology: a meta-analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(6), 1054-1063.
30. Goodyear, V. A., Armour, K. M. i Wood, H. (2019). Young people and their engagement with health-related social media: new perspectives. *Sport, Education and Society*, 24(7), 673-688.

31. Grbavac, J. i Grbavac, V. (2014). Pojava društvenih mreža kao globalnog komunikacijskog fenomena. *Media, culture and public relations*, 5(2), 206-219.
32. Gruber, E. i Thau, H. (2003). Sexually related content on television and adolescents of color: Media theory, physiological development, and psychological impact. *Journal of Negro Education*, 72(4), 438-456.
33. Gunasekera, H., Chapman, S. i Campbell, S. (2005). Sex and drugs in popular movies: An analysis of the top 200 films. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 98(10), 464-470.
34. Hanewinkel, R. i Sargent, J. D. (2009). Longitudinal study of exposure to entertainment media and alcohol use among German adolescents. *Pediatrics*, 123(3), 989-995
35. Huterer, N. i Nagy, A. (2019). Rizično seksualno ponašanje adolescenata. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 3(3), 137-150.
36. Ivanović, M. (2013). Mediji i droga. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja (IKSI)*, 2, 139-155
37. Jonker, A. i Kuntsche, E. (2014). Could music potentially serve as a functional alternative to alcohol consumption? The importance of music motives among drinking and non-drinking adolescents. *Journal of behavioral addictions*, 3(4), 223-230.
38. Knežević, M. Š., Kuculo, I. i Ajduković, M. (2019). Rizična ponašanja djece i mladih: javnozdravstvena perspektiva. *Hrvatska Revija za Rehabilitacijska Istraživanja*, 55(2), 70-81.
39. Kolar, M. (2013). Kako su mediji mijenjali svijet (Asa Briggs, Peter Burke: " Socijalna povijest medijia", Zagreb, Pelago, 2011.). *In medias res: časopis filozofije medijia*, 2(2), 244-247.
40. Koordeman, R., Anschutz, D. J. i Engels, R. C. (2012). Alcohol portrayals in movies, music videos and soap operas and alcohol use of young people: Current status and future challenges. *Alcohol and Alcoholism*, 47(5), 612-623.
41. Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *Medicus*, 18(2), 155-172.

42. Labaš, D. i Mihovilović, M. (2011). Masovni mediji i semiotika popularne kulture. *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*, 2(1), 95-121.
43. Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap
44. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Posjećeno 2.10.2022. na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39312>.
45. Lin, W. H., Liu, C. H. i Yi, C. C. (2020). Exposure to sexually explicit media in early adolescence is related to risky sexual behavior in emerging adulthood, 15(4), 1-26.
46. Mayrhofer, M. i Naderer, B. (2019). Mass media as alcohol educator for everyone? Effects of portrayed alcohol consequences and the influence of viewers' characteristics. *Media psychology*, 22(2), 217-243.
47. McTernan, N., Ryan, F., Williamson, E., Chambers, D. i Arensman, E. (2020). Using a television programme as a tool to increase perceived awareness of mental health and well-being—findings from 'Our Mental Health' survey. *Irish journal of psychological medicine*, 1-11.
48. Meščić-Blažević, L. (2007). Pedagoška prevencija poremećaja u ponašanju adolescenata. *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 301-308.
49. Miranda, D. (2013). The role of music in adolescent development: Much more than the same old song. *International Journal of Adolescence and Youth*, 18(1), 5-22.
50. Mitchell, K. M., Ellithorpe, M. E. i Bleakley, A. (2021). Sex and violence in the movies: Empathy as a moderator of the exposure-behavior relationship in adolescents. *The Journal of Sex Research*, 58(3), 322-330.
51. Moreno, M. A. i Whitehill, J. M. (2014). Influence of social media on alcohol use in adolescents and young adults. *Alcohol research: current reviews*, 36(1), 91-100.
52. Motyka, M. A. i Al-Imam, A. (2021). Representations of psychoactive drugs' use in mass culture and their impact on audiences. *International journal of environmental research and public health*, 18(11), 6000.
53. Nabavi, R. T. (2012). Bandura's social learning theory i social cognitive learning theory. *Theory of Developmental Psychology*, 1, 24.

54. Nenadić Bilan, D. (2012). Strategije prevencije ovisnosti o drogama. *Magistra Iadertina*, 7(1), 35-53.
55. O'Hara, R. E., Gibbons, F. X., Gerrard, M., Li, Z. i Sargent, J. D. (2012). Greater exposure to sexual content in popular movies predicts earlier sexual debut and increased sexual risk taking. *Psychological science*, 23(9), 984-993.
56. O'Hagan, A. i Smith, C. (2017.). A New Beginning: An Overview of New Psychoactive Substances. *Forensic Research and Criminology International Journal*, 5(3). 1-13
57. Oksanen, A., Miller, B. L., Savolainen, I., Sirola, A., Demant, J., Kaakinen, M. i Zych, I. (2021). Social media and access to drugs online: a nationwide study in the United States and Spain among adolescents and young adults. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 13(1), 29-36.
58. Petani, R., i Vulin, A. (2018). Spolno ponašanje adolescenata, njihova informiranost i mišljenje o seksualnosti. *Acta Iadertina*, 15(1), 35-58.
59. Primack, B. A., Colditz, J. B., Pang, K. C. i Jackson, K. M. (2015). Portrayal of alcohol intoxication on YouTube. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 39(3), 496-503.
60. Primack, B. A., Dalton, M. A., Carroll, M. V., Agarwal, A. A. i Fine, M. J. (2008). Content analysis of tobacco, alcohol, and other drugs in popular music. *Archives of pediatrics i adolescent medicine*, 162(2), 169-175.
61. Reamer, F. G. (2013). Social work in a digital age: Ethical and risk management challenges. *Social work*, 58(2), 163-172.
62. Ricijaš, N., Maglica, T. i Dodig Hundrić, D. (2019.). Regulatorna igra na sreću u Hrvatskoj kao socijalni rizik. *Ljetopis socijalnog rada*, 26(3), 335-361
63. Ritchwood, T. D., Ford, H., DeCoster, J., Sutton, M. i Lochman, J. E. (2015). Risky sexual behavior and substance use among adolescents: A meta-analysis. *Children and youth services review*, 52, 74-88.
64. Roberts, D., Henriksen, L. i Christenson, P. (1999). *Substance use in popular movies and music*. Rockville, MD: National Clearinghouse for Alcohol and Drug Information.

65. Romer, D. i Moreno, M. (2017). Digital media and risks for adolescent substance abuse and problematic gambling. *Pediatrics*, 140(2), 102-106.
66. Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 10(52), 36-39.
67. Sargent, J. D., Wills, T. A., Stoolmiller, M., Gibson, J. i Gibbons, F. X. (2006). Alcohol use in motion pictures and its relation with early-onset teen drinking. *Journal of studies on alcohol*, 67(1), 54-65.
68. Shapiro, D., Meekers, D. i Tambashe, B. (2003). Exposure to the'SIDA dans la Cité'AIDS prevention television series in Côte d'Ivoire, sexual risk behaviour and condom use. *AIDS care*, 15(3), 303-314.
69. Shapiro, H. (2002). From Chaplin to Charlie--cocaine, Hollywood and the movies. *Drugs: education, prevention and policy*, 9(2), 133-141.
70. Silajdžić, L. i Dudić, A. (2020). Mladi i ovisnost o informacijsko-komunikacijskim tehnologijama: internet, društvene mreže i mobilni telefoni. *Communication and media*, 15(47), 57-84.
71. Singer, D. G. i Singer, J. L. (2011). *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks, Kalifornija: SAGE Publications.
72. Sokač, A. (2014). Čimbenici koji utječu na rizično ponašanje djece i mladih. *Educatio biologiae: časopis edukacije biologije*, 1, 117-124.
73. Stenason, L. i Vernon, P. A. (2016.). The Dark Triad, reinforcement sensitivity and substance use. *Personality and Individual Differences*, 94, 59–63.
74. Stern, S. i Morr, L. (2013). Portrayals of teen smoking, drinking, and drug use in recent popular movies. *Journal of health communication*, 18(2), 179-191.
75. Stevens, R., Gilliard-Matthews, S., Dunaev, J., Todhunter-Reid, A., Brawner, B., & Stewart, J. (2017). *Social media use and sexual risk reduction behavior among minority youth: Seeking safe sex information*. *Nursing research*, 66(5), 368.
76. Stickle, B. (2021). A High Note: Drug Misuse in Popular Rap Music. *Substance Use & Misuse*, 56(10), 1448–1456

77. Šimetin Pavić, I., Mayer, D., Musić Milanović, S., Pejnović Franelić, I. i Jovčić, D. (2016). Istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika: osnovni pokazatelji zdravlja i dobrobiti učenika i učenica u Hrvatskoj 2013/2014. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
78. Šuran, F. (2013). Glazba i mediji s posebnim osvrtom na film. *In medias res: časopis filozofije medija*, 2(2), 124-146.
79. Talashek, L.M., Norr, F.K. i Dancy, L.B. (2003). Building teen power for sexual health. *Journal of transcultural nursing*, 14(3), 207 – 206.
80. Taylor, S. (2008). Outside the outsiders: Media representations of drug use. *Probation journal*, 55(4), 369-387.
81. Van Oosten, J. M., Peter, J. i Valkenburg, P. M. (2015). The influence of sexual music videos on adolescents' misogynistic beliefs: The role of video content, gender, and affective engagement. *Communication Research*, 42(7), 986-1008.
82. Vannucci, A., Simpson, E. G., Gagnon, S. i Ohannessian, C. M. (2020). Social media use and risky behaviors in adolescents: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 79, 258-274.
83. Videnović, M. i Baucal, A. (2011). Adolescenti i rizična ponašanja-odraz iracionalnosti ili racionalnosti. *Psihološka istraživanja*, 14(1), 25-46.
84. Vučetić, V. i Radovanović Šarenac, D. (2018). Izazovi medijalizacije društva. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 13(19), 156-156.
85. Wiest, J. B. (2016). The role of mass media in the transmission of culture. U: Robinson, L. Schulz, J., Cotten, S.R., Hale, T., Williams, A. A. i Hightower, J. L. (ur.). *Communication and Information Technologies Annual* (str. 203-209). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
86. Ybarra, M. L. i Mitchell, K. J. (2008). How risky are social networking sites? A comparison of places online where youth sexual solicitation and harassment occurs. *Pediatrics*, 121(2), 350-357.
87. Zloković, J. i Vrčelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12(1), 197-213.